

GHEORGHE I. BRĂTIANU

File rupte
din cartea
războiului

**FILE RUPTE
DIN CARTEA RĂZBOIULUI**

Tip. „Cartea de Aur“, Smârdan 4.

GHEORGHE I. BRĂTIANU

FILE RUPTE
DIN CARTEA
RĂZBOIULUI

BUCUREȘTI
EDITURA „CULTURA NAȚIONALĂ“
2, Pasajul Macca, 2

S'AU TRAS DIN ACEASTĂ CARTE, PE HÂRTIE
DE JAPONIA, CINCIZECI DE EXEMPLARE NUME-
ROTATE DELA A LA Z ȘI DELA 1 LA 24. EXEM-
PLARELE DE LUX CUPRIND UN PORTRET INE-
DIT AL AUTORULUI, LITOGRAFIE ORIGINALĂ
DE JEAN AL. STERIADI.

CUVÂNT ÎNAINTE

Aceste pagini au fost scrise de mult, la vârsta obișnuită a încercărilor literare. Sunt „păcatele tinerețelor“, de cari nimeni nu scapă. Dacă totuși, m'am hotărât să le public, ascultând de un îndemn prietenesc, e pentru cunoașterea vremii în care au fost scrise.*

Timpul preface totul; oamenii războiului se duc tot mai repede și faptele lor apar în altă lumină în ochii urmașilor, căci acestora le lipsește acest imponderabil al istoriei: atmosfera. Chiar și aceste evenimente, încă atât de apropiate, ei le zăresc prin prizma deformată a unei concepții exclusive: ei caută în amintirile războiului, după simpatii și prejudecăți, ori nota de revoltă umanitară ori acea

*) V. și *Neamul Românesc*, 31 Mai și 1 Noembrie 1918, 9 Martie 1919.

de exaltare militaristă. Ei nu mai pot concepe acest amestec ciudat de contradicții, de tragic și de comic, de abnegațiune și de egoism, de frică și de vitejie, din care se alcătuieste, prea adesea în ființa acelorași oameni, marea dramă a realității. Ei nu pot înțelege că sentimentele și credințele adânci n'au nevoie de fățarnicia vorbelor răsunătoare și că ironia însăși e adesea numai masca ce le acopere.

Iar după dâșii, istoricii ce vor veni vor privi trecutul nostru, așa cum privim și noi pe acela care ne-a precedat, prin ochelarii conștiincioși ai rațiunii științifice. Vor vedea faptele, vor distinge amănunte, liniile geografice ale perspectivei vor fi de o riguroasă exactitate, vor putea deosebi, în proporțiuni precise, jocul soarelui și al umbrelor în desfășurarea destinelor omenești. Iși vor da însă seamă că timpul întunecă mereu sticlele prin cari privesc? Căci este ceva care rămâne dincolo de geamurile înegrite: e acel albastru nedefinit al lumii actuale, fără de care cel mai desăvârșit desen rămâne totuși o natură moartă.

Indrăznesc a nădăjdui că în aceste însemnări, ce oglindesc vârsta celor nouă-

sprezece ani ale voluntarului de atunci, în cari cititorul ar căuta zădarnic fapte și împrejurări deosebite, va fi rămas ceva din atmosfera unor vremuri de luptă și de jertfă, o mărturie sinceră la judecata viitorului.

G. I. B.

FAPTĂ ȘI POVESTE

„Il croit, comme une brute, à la
réalité des choses“.

G. Flaubert.

Iași, Sf. Nicolae, 1919.

Faptă sau poveste? Să fie în cartea amintirii, care întregește carnetul lăconic al zilelor de luptă, numai pagini de strict și riguros adevăr?

În cartea amintirilor noastre, oameni și fapte lasă schițe fugare, mai șterse sau mai vii, adesea numai linii uscate și mărunte, fără unitate sau perspectivă. De ce atunci, când e vorba să le povestim, alcătuim în atelierele minții uriașe și mărețe tablouri, lucrate cu cele mai vii culori ale închipuirii? De ce înlocuim icoana realității, așa cum ni s'a păstrat, prin zugrăveli adesea potrivite după placul și dorința altora? Când se

face poveste, fapta ce a fost se îmbracă par'că în haine de sărbătoare; dar astfel împodobită, mai seamănă cu cea pe care memoria noastră a înregistrat-o? Prea adesea, dintr'un adevăr sfiicios, s'a prefăcut într'o minciună îngâmfată, dar totuși această minciună e cea care rămâne și se răspândește. Istoria o primește, o măsoară grav și științific, o întărește cu pecetea ei oficială și o înalță chiar ca pildă generațiilor ce vor să vie.

Dar dacă povestea noastră de ieri nu are drept la mai multă crezare, nu sunt oare la fel acele de alaltăieri, de răsalaltăieri, toate acele cari se resfiră dealungul veacurilor în depărtările vremii? Trecutul însuși să nu fie mai mult decât un basm prefăcut, gloria nepieritoare a strămoșilor care ne-a încântat copilăria, minciună?

Desigur, pornirea minții omenești este greșită, de-a înălța trecutul nostru sau al altora, la culmile cele mai înalte pe cari închipuirea le poate atinge. Dar nu e tot atât de greșită cufundarea lui în mlaștina păcatelor zilnice? Când ne aflăm în mijlocul unui nor, nu vedem decât picături mărunte de ploaie furișându-se prin negura deasă. Același nor, privit de departe, în bătaia soarelui, pe

fundul albastru al nemărginirilor cerești, clădește cetăți uriașe pe piscuri de gheață.

Care este însă imaginea cea adevărată: ceața nepătrunsă care înfășoară vremea în care trăim, prin care curg, mărunte ca stropii de ploaie, evenimente a căror valoare și ale căror urmări nu le putem deosebi, sau minunile din povești ale depărtărilor trecute?

Iar dacă trebuie să dăm cu tăvălugul mediocrității peste tot ce răsare, măreț și frumos — poate neexact, dar totuși viu — din vremurile cari s'au dus, ne vom simți oare mai bine în câmpia nedată și urâtă a realismului practic și egoist? Fi-vom mai aproape chiar de adevăr, stingând tot ce e luminos, pentru a păstra, printr'ο ciudată răsturnare a selecțiunii, numai ce este întunecat și șters? Este greu să-și închipuie strălucirea flacării, acel care nu vede decât cenușile rămase în vatră. Dacă e greșit de-a face din faptă, poveste, nu știu cine ar mai putea preface povestea în faptă. Nimic nu ne-ar mai îndemna la veșnica întrecere, la lupta fără sfârșit a unei urmăriri adesea înșelătoare, spre norii aurii cari răsar și trec în zările mai depărtate ale vieții. Și de-aceia este

bine și este adevărat, ca peste nemernicia sură a faptelor, pe cari le frământă în umbră amintirile, povestea să-și arunce razele ei luminoase de soare și de vrajă.

8 AUGUST 1916

Era în ziua de 8 August 1916, o săptămână înainte de începutul războiului. Plecasem dimineața dela Florica în automobil, cu tatăl meu, și ne întorceam la București. Ultimele ceasuri fuseseră pline de griji; liniștea apăsătoare a zilelor de vară prevestea furtuna. Prinsesem câteva vorbe răzlețe, pline de înțelesuri: „...să nu ajungem ca Grecia, totul e de preferat acestui lucru...” Era oare atât de aproape ceasul hotărîrii, lupta pentru întregirea sau chiar pentru viața neamului nostru?

Automobilul fugea tot mai repede printre norii de praf ai șoselii, cerul cenușiu și vântat arăta a ploaie; întâile picături începuseră să cadă. Tatăl meu se uita lung la dealurile de lângă Florica, la via care se pierdea în zarea prăfuită și ploioasă; în privirea lui tristă și întunecată se întrezărea limpede o mare și dureroasă

întrebare. Pe sufletul acestui om, care pleca să declare războiul, apăseau greu răspunderile hotărîrii, poate și teama nedeslușită a nenorocirilor viitoare. Tăcerea devenise nesuferită; îmi adusei aminte că-i dădusem să citească, vre-o două zile înainte, un mic studiu despre politica externă a domnilor români. În această încercare, fusese vorba și de Mihai Viteazul, în care nu mai vedeam simbolul unirii, așa cum îl zugrăvisese Bălcescu; generația nouă dorea Ardealul, nu pe temeiul unor drepturi istorice, nu pentru că un mare Voivod român cârmuise doi ani în Alba Iulia, ci pentru că, timp de zece veacuri, stăruise, sub jugul străin, o populație românească asuprită. Amintindu-mi aceste împrejurări, îl întrebai ce părere avea asupra celor citite; și iată conversația noastră, așa cum mi s'a întipărit în minte, aproape neschimbată:

„În partea din urmă a lucrării tale, ai combătut politica lui Mihai Viteazul. Admit că nu exista atunci la noi sentimentul național, după cum nu exista nici în alte țări, dar valoarea lui Mihai Viteazul, ca simbol al întregirii neamului, rămâne întreagă. De câte ori ne gândim la Ardeal, ne gândim la dânsul, el e,

de fapt, întâia confirmare reală a drep-
turilor noastre asupra acestei țări. Vezi,
tu ai dat preferință politicii de conser-
vare și de oportunism a lui Ștefan cel
Mare și a altor Voivozi. Desigur că a-
cest oportunism e bun la timpul său,
dar adu-ți aminte că nu trebuie să con-
funzi mijloacele cu scopul. Oportunis-
mul în politică e de multe ori un mijloc
foarte bun, nu e însă decât un mijloc.
Peste oscilațiile unei politici oportuniste,
trebuie să mai fie încă ceva, mai înalt, mai
nobil, trebuie un scop, un ideal. Nu tre-
buie să exagerăm nici într'un sens, nici
în altul. Nu uita vorba lui Talleyrand:
...*Surtout, pas de zèle...*“

— „Îți repet, răspunsei, că n'am vor-
bit despre oportunism în general. Am
spus numai că a fost folositor lui Ște-
fan cel Mare, în vremea lui, și că pă-
răsirea lui de către Mihai a adus poate
dezastrul acestuia...“

Tatăl meu mă întrerupse: „Ai con-
damnat pe Mihai Viteazul, pentru că n'a
reușit. Crezi că o acțiune trebuie ju-
decată numai după rezultatele ei ime-
diate? Uite, revoluția dela '48 s'a sfâr-
șit printr'o catastrofă, și totuși, după
câțiva ani, tata și cu tovarășii săi s'au
întors învingători și ideile lor au trium-

fat. Și să nu crezi că mișcarea lor de atunci a fost fără folos sau fără urmări: a pregătit și a deșteptat țara. Prusia, înainte de războaiele dela 66 și 70 a trecut prin multe nenorociri; înainte de Sadowa și de Sedan, au fost Iena și Olmütz. Dar Italia e un exemplu și mai potrivit; adu-ți aminte că Piemontul în '48—9 a fost zdrobit la Novara, că revoluția din Italia a fost înăbușită.

Dar toate aceste înfrângeri au pregătit renașterea Italiei dela '59, a Italiei lui Victor Emanuel și a lui Cavour. Dar nu e nevoie să ne ducem așa de departe: în războiul de astăzi, dacă înving Alianții — adică nu, *când* vor învinge Alianții, căci aceasta e sigur — situația Serbiei care a fost zdrobită, va fi mult mai bună decât a Greciei care a rămas neutră. Noi putem spune că Mihai ne-a deschis calea, că a fost un premergător și un pregătitor al zilelor de astăzi... De altfel, e o regulă aproape generală în natură, că acel ce lucrează la ceva e un inconștient. Iși dă totdeauna seama lucrătorul de pietre scumpe, de frumusețea giuvaerului pe care-l cioplește? Regii Franței de altădată nu știau că, adunând moșii și petece de pământ sub

stăpânirea lor, formau nația franceză de astăzi.

Și pe urmă zici că erau în politica noastră două curente: unul de smerenie și altul de ridicare. Aceasta este drept: până și Vodă Bibescu spunea la '48: „Soarta acestei țări e de-a fi în veci smerită“. Dar cu astfel de idei, n'am fi ajuns acolo unde suntem acum; era nevoie de revoluția dela '48 ca să le schimbe. De ce pilda și chipul lui Mihai Viteazul sunt mult mai vii astăzi în poporul nostru, decât chiar figura lui Ștefan cel Mare? Fiindcă a dat o formă reală aspirațiilor noastre. Și noi ne putem găsi în astfel de împrejurări: nu știu cum se va desfășura războiul, putem să fim învingători, putem avea soarta Serbiei, dar vom fi confirmat, în mod imprescriptibil, drepturile noastre asupra pământului nostru“.

— „Atunci...“

— „Vezi, momentul de față e hotărîtor. Dacă se încheie pacea fără noi, vom fi zdrobiți între o Ungarie mare și o Bulgarie mare. Trebuie să văză lumea ce voim și pentru ce voim...“

Ploaia începuse să cadă mai repede. „Simioane, zise tatăl meu, oprește mașina și dă jos acoperitoarea“. Conver-

sația se întrerupse tot atât de neașteptat cum începuse.

Cu acest îndreptar am intrat în război.

SOARTA SERBIEI

12 Septembrie 1916.

„Eu soldatul Neculai I. Urde din Reg. 74 comp. 10 Declar pe când eram în linia de trăgători.. am văzut la Turtucaia pe când pământul era dărâmat pe soldații noștri în tranșe de obuzurile Inamicului au fost surprinși de inamic și lundui în bainete pe Soldații noștri ridicându-i în sus și în jos, la alți le scoteau ochi le tăiau urechile, le tăiau nasu. eu am scăpat cu fuga și mam retras mai la Stânga de unde peste câteva minute ma rănit la picior, de unde mam retras spre turtucaia, aceasta a fost pe ziua de 24 August seara“.

Spitalele din Iași sunt pline de ră-

niți: în multe locuri câte doi într'un pat, ba și pe jos. Trenuri întregi curg fără încetare. Au trecut și Ruși, și Sârbi de pe frontul din Dobrogea, soldați din naștere, croiți anume pentru primejdii și războaie. Stau de vorbă cu răniții noștri și găsesc la toți aceeași impresie: superioritatea artileriei și a mitralierelor germane și bulgare îi copleșește. Dintre comandanți, au o încredere nestrămutată în generalul Averescu, dela care așteaptă mântuirea și respingerea vrăjmașului.

Sunt trimis la spitalul de lângă Seminarul Veniamin, care adăpostește pe cei zguduiți de explozii și cari n'au putut să-și vie în fire. E o priveriște pe care n'o poți uita ușor. Intr'un colț, un om e culcat, cu mâinile încleștate de pătura care-l învelește: nu mișcă, nu scoate nici un sunet. Ochii numai, holbați, cuprinși de o groază pe care nimic nu o poate opri, se rotesc, la intervale, dela dreapta spre stânga, urmărind pe tavan traiectorii imaginare de obuze, al căror vâjâit i-a rămas în urechi. În altă odaie, unul vorbește: de dimineață a început și gura nu i s'a mai oprit. Ascult o clipă vorbele fără șir.

„ — Ași! Domnu Maior, va să zică la dreapta artilerie rusească, la stânga ar-

tilerie rusească, la mijloc noi. Foarte bine. Numai să-mi trimiteți toate ordinele în scris, pentru că eu sunt înzestrat din copilărie cu neazul... De, D-lor au făcut școala pregătitoare de ofițeri!“ Răstit: „Șterge ghetele, ține-mi pelearina, o să vă împușc pe cei ce nu vor merge la luptă! Și când la luptă... hm! noi înainte cu sergenții și caporalii, iar D-lui, sublocotenent învățător, pas alert, pas alert înapoi! Ei, și la atac, mare greșală. Două batalioane contra două brigăzi, fără mitraliere, fără tunuri, fără nimic“. Se ridică și se reazemă de pat, privind atent spre fereastră: — „Ehei, da D-ta, Domnule Maior, pe după șură! Așa stau comandanții de batalion? Acolo stau caii și căruțele, nu oamenii“.

Mă uit la doctorul care a intrat de câteva minute, și ascultă și el: „Nebun, nu-i așa?“ — „Desigur. Trebuie să fii nebun ca să poți spune astăzi asemenea adevăruri“.

.

Mă duc la prefectura de poliție, cu nu mai știu ce cereri ale Crucii Roșii. Intru în biroul prefectului, în fața căruia un comisar dă raportul. Imi face semn să aștept, pricina nu s'a isprăvit. — „Dom-

nule prefect, l-am adus pe negustorul Ștrul Bercovici din Sărărie. Vecinii declară că a spus ieri în gura mare, citind comunicatul: „O să avem soarta Serbiei“. Ce trebuie să fac?“.

Prefectul a făcut semn să intre. Ușa se deschide: Ștrul Bercovici, congestionat, e împins înainte, fără prea multe manajamente. „Domnule Prefect...“ Dar prefectul are un prilej minunat pentru o cuvântare și un rechizitoriu; auditoriul e restrâns, dar ocazia nu va fi pierdută. — „Va să zică Dumneta ai spus ieri, citind comunicatul Marelui Cartier General, că vom avea soarta Serbiei? Dumneta!“ Degetul se îndreaptă, amenințător, spre Ștrul Bercovici, care se cutremură.

— „În acești moment, când națiunea întreagă își încordează sforțările pentru sacrificiul suprem, Dumneta te îndoiști, dumneta streкори cuvinte de descurajare și de pesimism! (Cuvântul defetism n'a ajuns încă pe frontul de Răsărit). Dumneta, în loc să împărtășești entuziasmul și elanul înălțător al concetățenilor pentru lupta hotărîtoare, în loc ca inima Dumitale să se înalțe în credința nestrămutată a victoriei, Dumneta insinuezi, prin comentarii perfide,

că vom avea soarta Serbiei? Dumneta ești insensibil la așest spectacol grandios, al națiunii care se ridică pentru a-și revendica drepturile ei milenare? Dumneta...“

Perioadele curg, mânuite tot mai amplu de orator, încântat acum de armonia propriului său discurs. Strivit sub aceste acuzații formidabile, Ștrul Bercovici e nevoit să se sprijine de masă; pentru perorație, cu siguranță va leșina.

Caz grav, cuvinte sedicioase, soarta inculpatului se va pecetlui, Ștrul Bercovici va înfunda pușcăria. Dar un gând luminos, un gând mântuitor îl ridică deodată. — „Domnule prifect, strigă din răspuțeri, domnule prifect, cum să vă dovedesc că este o infamă calumnie? Vă rog să cercetați, Domnule prifect: chiar în ziua declarației de războiu, toată lumea a pavoazat la fireastră, toată strada a pavoazat la vitrină, dar eu, Domnule prifect, am pavoazat și la fireastră și la ușe! Puteți să controlați, să întrebați, să întrebați pe Dl. Comisar. Și ușe, și fireastră, Domnule Prifect! Când am arătat așa un patriotism, pot eu să fi spus că vom avea soarta Serbiei?“

Prefectul e nedumerit și zâmbește o

clipă sub musteață. — „Evident, Dum-neta îmi arăți o stare di fapt... Vom șerșeta cazul... Să mi se facă un ra-port“.

.

Soarta Serbiei ! Amenințare de de-zastru, sau, cum a spus acel care poartă răspunderea, sacrificiul care deschide drumul biruinții ?

DEFILARE

28 Martie 1917.

O dimineață senină dar încă răcoasă. Zăpada nu s'a topit de tot pe dealul Șorogarilor. Aliniați cu grije, încolonați, așteptăm defilarea care încheie perioada de instrucție a școlii de artilerie. Un capitol s'a sfârșit; întoarcem foaia.

Mâine ne vom împrăștia, împărțiți prin atâtea regimente. Cine știe unde și când ne vom regăsi? Ciudată tovarășie a șase luni de pregătire militară: numai războiul a putut aduna laolaltă, în rândurile aceleiași baterii, elemente atât de deosebite, prin vârstă și prin viață. La un capăt sunt oameni formați, amânați pentru studii, doctori, profesori, scriitori, avocați, chiar și câțiva vechi cheflii bucureșteni, trecuți prin ciurul tuturor experiențelor: la celalalt, noi, copii

proaspăt ieșiți de pe băncile școlii, voluntarii. Cu toții am trăit însă aceeași viață, am purtat aceeași haină, am înghețat pe același câmp, am ascultat aceleași porunci; am împărtășit aceeași admirație pentru plutonierul inflexibil, copil de o vârstă cu noi, dar îmbătrânit de conștiința autorității, același respect, temperat de ușoară ironie, față de profesorul topograf, ascet în haină militară; aceeași supărare împotriva absurdităților unui comandant de baterie de școală prea veche, aceeași revoltă, adesea, împotriva apăsării nivelatoare și stupide a regulamentului care nu cunoaște excepții. În așteptarea tunurilor cari nu mai soseau, am pierdut împreună, două luni de grije și de frământare, înconjurați de prăbușirile și dezastrele retragerii, bătând tălpile pe podișul dela Copou. Am urcat în iarnă, prin întunec, spre cazărmi, am ieșit călări, în primăvară, pe câmpiile din preajma orașului, semănate de stârvuri de cai pe cari le rupeau câinii flămânzi. Tifosul exantematic a întins pustiul în jurul nostru, fără totuși să ne atingă: tot ne-au folosit la ceva asprele măsuri sanitare, tunsul radical și nemilos împotriva căruia protestau unii camarazi mai în

vrăstă, cari sufereau în prestigiul lor de bărbați însurați. Aceleași înjurături inerente vieții ostășești, aceleași glume late de cazarmă, aceleași nemulțumiri împotriva mâncării de asediu a unei ierni de mizerie — fasole, cartofi, hărpacaș, fasole... — aceeași oboseală a zilelor de lucru neîntrerupte, fără duminici în primele săptămâni — ne-au plămădit totuși un suflet și o conștiință comună. Va rămânea ca o pecete în viața noastră de mai târziu, această perioadă de instrucție forțată, de aspră pregătire războinică. Va rămânea și amintirea scenelor tragice pe cari le-am trăit: săniile gonind dela spitale spre cimitire, încărcate cu trupuri despre cari nu se știa dacă mai mișcau dintr'o rămășiță de suflare, sau din zmuncitura drumului desfundat. Intr'o dimineață mohorită de iarnă, degradarea generalului Socec, pe frontul trupelor pe cari le comandase, iar în altă zi, pe povârnișul plin de gunoi din spatele cazarmii, legarea de stâlp și împușcarea, în fața noastră, a unui necunoscut despre care nici acum nu sunt lămurit dacă a fost într'adevăr un spion primejdios sau numai un escroc cutezător.

Muzica a pornit, defilarea începe. In

pas cadențat, bateriile pornesc. Sunele alămurilor și bătaia tobei sunt acoperite de cântecul care izbucnește biruitor, din sute de piepturi tinere. Inconjurat de toți generalii și ofițerii Marelui Cartier, Regele Ferdinand și Regina ne așteaptă. Lângă ei, în tunică cerulie, un uriaș pe care de-abia îl cuprinde cordonul albastru care-l încinge: e generalul Berthelot, capul misiunii franceze. Cu sabia lipită de umăr, cu ochii țintă la Rege, care ne zâmbește binevoitor, cu piciorul ridicat în ritmul mecanic al pasului de defilare, trecem cântând spre noile noastre destine. Din greutatea unei ierni de cumplită restriște, se desface în aerul primăverii o suflare nouă și proaspătă de nădejde. Simțim în această clipă că soarta ni s'a hotărât. Ne va fi dat să răzbunăm și să biruim.

1917

SPRE LUPTĂ

10 Iulie 1917.

Ordin de plecare. Seara se lasă încet peste văi și păduri, întinzându-și liniștea răcoroasă și umedă peste forfo-teala oamenilor și a cailor ce se pregătesc de drum. Ceasul obișnuit al odihnei va fi pentru noi mișcare, pornirea mult așteptată spre bătălie. Ne vom avânta în zărilor necunoscute, de unde nu pătrundea până la noi decât bubuitul înăbușit de neîntrerupt al tunurilor. Din ascunzătorile stufoase unde l-a tupilat grija aeroplanelor, regimentul se pune în mișcare. Prin frunzișul des, se zăresc acum coifuri și roți de trăsuri; caii trec și vin pentru înhămare. Oamenii strânși în curele, încărcați de saci și bidoane, arată fețe nouă sub umbra căștilor albastre-cenușii. Lăzile se încarcă, movile, în căruțele grupului, ordonanțele

aleargă grăbite, ofițerii se încing cu luare aminte. La ora 20, plecarea bateriilor; ne vom încolona pe șoseaua cea mare a Tecuciului. Aproape fără voie, privirile se opresc asupra colțului în care am poposit trei zile, pierdut în tufe fără nume, care ne-a adăpostit nădej-dile și grijile călătoriei războinice. Iarba călcată în picioare, singură mai arată locul cortului, strâns de un ceas. Lângă izvorul ce ne-a adăpat setea, numai noroiul ne arată urmele, iar printre cren-gile huceagului doar câteva hârtii rupte ne vor păstra amintirea, până ce vântul le va risipi. Nimic nu ne leagă de acest loc fără casă și fără vatră, din care viața pleacă odată cu tunurile noastre rătăcitoare, și totuși gândul se desparte oarecum anevoie de sălașul zilelor de așteptare, chiar acum când se apropie împlinirea dorințelor, ce ne mână spre luptă. Melancolia ne este însă repede risipită de zgomotul care se ridică din-tre tufe: glasuri supărate izbucnesc de-avalma, crengile trosnesc, toate ordo-nanțele noastre dau năvală prin frunziș. Și înjurăturile curg, zdravene, pe când co-mandantul nostru se plimbă nerăbdător, în așteptarea calului și a găinii scăpate. În sfârșit, iată sosește ține-calul cu cel

dintâi, iar bucătarul răsare, mândru, cu cea de-a doua. Incălecarea! Pe cărări strâmte, printre copaci, ne îndreptăm spre râpa ce ține loc de drum până în șosea. Drumul e plin de oameni și de cai; bateria a doua trece spre încolotare. Caii bine-hrăniți și vânjoși trag puternic tunurile și chesoanele cari dispar sub munți de furaj, oamenii împing la roate, carul de baterie, greoi cât o căruță răsturnată, astupă drumul îngust. În hainele lor rusești, cenușii-verzui, soldații se fac una cu pământul pe care-l întunecă umbrele serii. În scârțâit de roate și uruit de tunuri, în ciocniri și tropot de copite, cu îmbrânceli și sudălmi, bateria a trecut; la rândul lor, caii noștri își găsesc calea pe urmele ei.

De-odată, tufele se dau la o parte. Drumul de care, dără neagră ce se strecoară din desișul zăvoiiului, dă în șoseaua mare care își întinde la poalele dealurilor panglica nesfârșită de praf. Cât poți cuprinde cu ochiul, se înșiră în lumina scăzută a asfințitului senin, trăsuri lângă trăsuri, perechi de cai după perechi de cai. Prin norii ușori de praf albicios, coloanele își îngrămădesc în ordine șirurile îndelung repetate de oameni, cai, trăsuri și tunuri. Falnic, de-a-

lungul bateriilor, trece la trap statul-major al regimentului patru, colonelul în frunte pe un cal negru și zburdalnic. Curele, binocluri, hărți și revolvere arată apropierea frontului. Iar coiful, cu deosebire, deșteaptă amintirea unor vrenuri de mult îngropate și aduce în tabloul modern al tunurilor o notă arhaică. Cu fețele lor arse de soare și de vânt, oțelite de un an de război, tunarii noștri aduc aminte de legiunile strămoșești ale Romei. Tesacul lor pare a se lungi în gladiu, iar din uruitul surd al sutelor de roți, cari frământă praful până în fundul zării, se deslușește ca o amintire din povești, ca un vers desprins dintr'o inscripție:

„Vuetul surd de tropăit al legiunilor în marș“^{*)}.

S'a făcut întunerec. Înaintăm la pas, în aerul rece al nopții. De-abia de se mai zăresc, la câți-va pași, călăreții. Din noaptea neagră ce ne învăluie, zgomoțul monoton al copitelor de cai se amestecă cu zângănitul greoi al chesoane-

*) Le piétinement sourd des légions en marche (Heredia, *Trophées*).

lor. Din când în când, o săgeată de lumină despică întunecimea, făcând să răsară din umbră, ca stafii, chipuri de oameni și cai. Iar peste câteva clipe, ridicând talazuri de praf, trece, urlând ca o fiară, un camion încărcat până 'n vârf.

.

Trebuie să fim mai aproape de front. Lumini trec, fugare, prin depărtarea întunecoasă, o rază de proiector rătăcește o clipă printre stele. Iar prin răsunetul adormitor al marșului se aud acum, la intervale, bufnituri scurte și grele, ca și cum, în întunerec, ar tuși undeva un uriaș.

.

Am mers la pas toată noaptea. În lătratul cânilor, am străbătut Tecuciul adormit. Imprejurul nostru, lumea din neagră se face sură, lucrurile încep a se desluși. Suntem o ceată de strigoi. Fețele trase, obosite, ochii biruiți de somn; peste oameni și cai praful și-a așternut vâlul cenușiu. Obrajii palizi, îngălbeniți, ne dau înfățișarea unei coloane de morți. Din ce în ce, lumina crește, cerul spre răsărit se face galben. La trap! Ca strigoi din basme, fugim de zorii zilei. Pă-

răsim șoseaua, ne înfundăm printre movile nisipoase, cari își aștern și ele praful peste noi. Ne îndreptăm spre pădure, care trebuie să ne ascundă, să ne ferească și aci de iscoadele văzduhului. Înainte, tot mai repede. În zarea aurie a răsărit un punct negru — aeroplanul. De-odată un nor negricios pătează cerul, pe urmă altul și iar altul. Bubuituri repezi, aduse de vânt, arată că tunurile de apărare l-au țintit și i-au închis drumul. Iar noi ne furișăm printre copaci, la marginea pădurii ocrotitoare, pe când în zare, fumul șrapnelor plutește lin în adierea dimineții. Par'că degetele morții, jucându-se, ar stropi Răsăritul cu pete de cerneală.

IN TRANŞEE

21 Iulie.

In valea strâmtă a Oituzului, vara aruncă o căldură de cuptor. Pădurile dogorîte stau în nemișcare, nu tremură nici o frunză. Peste satul Herăstrău prin care trece șoseaua, apasă îndoita tăcere a căldurii și a pustiului. Au rămas casele goale, unele numai cu pereții ciuruiți, peste cari s'a prăbușit acoperișul. Peste ele a suflat prăpădul obuzelor, în luptele mari de astă iarnă; și acum, pe alocuri se cunosc gropile adânci, lăsate de spargerii. Viața a pierit: a rămas doar scheletul satului, casele sale văruite, albe ca oasele morților.

O punte îngustă și ușoară se întinde peste apă. Oituzul curge, limpede ca un pârâu de munte, pietricelele se desfac, amănunțit, sub valurile străvezii. Dincolo, dealurile păduroase se ridică spre

munți. Am început să urc, încet, pe drumul rusesc croit prin codrii neumblați. Una din bateriile noastre e pitită în apropiere, întâlnesc tunari și cai ce se duc la apă. Nici un sunet: liniștea e desăvârșită și războiul însuși pare acum vre-o nălucire depărtată a unui vis. Arșița se revarsă, în valuri grele, peste frunzișul nemișcat.

.

O poiană. În fund, printre trunchii copacilor se încolăcește sârmă ghimpată. La mijloc se ridică, risipite prin iarbă și buruieni, cruci albe de mesteacăn. E cimitirul Rușilor. Nimeni nu ne spune cine doarme sub ele somnul de veci al morții și crucile străjuiesc, fără nume, cenușa amintirii și a trupurilor moarte. Trec înainte, și umbra copacilor mă înghite din nou.

Ca o brazdă de întunerec, șanțul își deschide groapa la picioarele noastre, printre copacii deși. Este așa de îngust și de puțin adânc că nu se poate sta în picioare, trebuie să mergem încovoiați. Rețeaua de sârmă și tufișul ne ascund capetele. Nuiele rău împletite umple fundul tranșeei; călcăm anevoie prin noroi și murdării. Incărcătoare, granate,

măști în cutii de tablă verzui zac risipite prin glod și balegă: peste tot, tovarășii pe cari i-am înlocuit și-au lăsat amintirea murdăriei și a indiferenții lor oboșite. Din loc în loc, soldații noștri stau strajă, neclintiți, cu puștile pregătite. Tranșeea cotește printre tufe; nu se văd decât razele soarelui, cari străbat pe alocuri acoperișul des al crengilor. Dintr'o groapă ce se deschide în perețele șanțului, iată că răsare, bărbos și murdar, prietenul pe care-l căutam. Observator, el nu vede din locul lui decât rețele de sârmă ce se încurcă în tufiș. Vorbim încet, dușmanul e aproape. Spre dreapta, câteva focuri de arme rup tăcerea.

Cu neputință de a mai rămânea în șanț. Ieșim, ascunzându-ne după trunchii de fagi. Suntem la marginea unei poieni; dincolo, așa de aproape, soarele se joacă pe alte rețele de sârmă. Cămeși murdare atârnă de crengi; ieri, vrăjmașul și-a spălat rufele. Aci, înainte de venirea noastră, între Ruși și Nemți, războiul, de fapt, încetase. Se schimbau ziare, provizii, se făceau vizite... Acum, în șanț, e mișcare: o patrulă se pregătește de ieșire. Oamenii se târăsc cu băgare de seamă spre luminiș, cu

granatele strânse în mâni. Au ieșit; trec încete clipele de așteptare frământată. Două bufnituri înfundate, unde-va în deșișul nepătruns al codrului, ne vestesc atingerea țintei. Indată se trezesc și puștile, acoperite de râpâitul metalic al mitralierii. Gloanțe se ciocnesc de lemnul copacilor, zgomote de bubuituri și spargerii răsar din taina pădurii ce se deșteaptă. Dar nu se arată nici coif, nici măcar vârful de baionetă.

.

Printre crăci se zărește o bucată de cer albastru. Sus, pe boltă, plutește senin un aeroplan, sub care lâna gălbuie a șrapnelor se destramă pe cer. Ne gândim la omul care zboară în înălțimile văzduhului, de-asupra șanțurilor înguste și a pădurilor oarbe. Este adevărata cavalerie a vremilor noastre: zburătorul își caută vrăjmașul pentru luptă dreaptă, în câmpiile albastre de dincolo de nori.

Altădată, pedestrașul nu era despărțit de călăreț decât de grebănul calului. Acum unul s'a îngropat în țărână, ca fiarele codrilor ce fug de lumina zilei, pe când celalalt, ridicându-se spre văzduh, plutește printre stele. Iar de va

cădea, va coborî ca vulturul lovit în zbor, pe când moartea seceră prin pedestrime ca ucigașul pădurii, pândind pe la spate din ascunsul tufelor trădătoare, în cari se va pierde, necunoscut, până și gemetul cel de pe urmă.

BĂTĂLIA NEVĂZUTĂ

26 Iulie.

Din greul nopții a început furtuna și valea liniștită clocotește de zgomot. În bubuitul neîncetat de tunuri ascunse, se încrucișează prin aer vâjâitul și urletul obuzelor. Cu bâzâit amenințător de viespi aprige, supărate, avioanele nemțești se rotesc de-asupra noastră. O pasăre de pradă zboară chiar acum peste vale; soarele îi presară cu aur aripele pe cari se întipărește crucea neagră cu capete lățite — crucea de fer și de moarte. La noi, nimeni nu mișcă, fiecare caută umbră de tufiș; știm doar că în urma „porumbeilor“ zbârnâitori, vor roi peste dealuri norii albi sau fumurii, din al căror fulger stropește ploaia grea a gloanțelor. Iată, dușmanul s'a depărtat, a pierit ca un punct galben în zare și acum numai urechea mai prinde veș-

tile luptei. Vijelia nevăzută ne zguduie puternic. În văzduh vâjâie și țipă sălbatec glasuri din altă lume. Explozii cutremură aerul, rupând, la intervale, urletul prelung al obuzelor; din când în când, o tufă de fum negru sau roșcat răsare printre copaci sau un stâlp de țărână și praf țâșnește lângă șoseaua Slănicului. Dar vântul le risipește numai decât, și taina bătăliei nevăzute care frământă pustiul cu furtuna ei de zgomote, se lasă din nou pe suflet.

Lângă noi, telefonul zbârnâie; firele lui subțiri sunt nervii bătăliei, pe cari știri și ordine aleargă, pripite de primejdie. Adesea se rup, când schijele răătăcite le izbesc, iar intervalul de tăcere e plin de griji și de îndoieli. Glasurile se încrucișează, grăbite: să tragă grupul doi, ba să îndesească al nostru loviturile, câte cinci de tun. A căzut o bombă la Târgul Ocna, lângă divizie: ce tragedie! Observatori înebuniți de bombardament întrerup pe șeful de Stat major, care zbiară supărat. Deodată un glas a rostit: inamicul înaintază! Da, a răzbit spre stânga, la Oituz, un kilometru în adâncime. La noi de-asemena se pregătește de atac. În vale, ca furnicile în depărtare, se strecoară prin păduri, de-

asupra șoselii, rezervele de infanterie cari merg spre luptă. Tunetul neîntre-rupt al artileriei sporește mereu; urechile ne țiuie, obosite.

.

Trecând peste munți, cu pași de uriaș, bătălia s'a apropiat. Noaptea a potolit vijelia tunurilor, dar, în schimb, puștile trosnesc peste vale. Prin întunec se înalță o ramură tremurătoare de lumină, racheta vrăjmașă ce prinde a licări, o clipă, pe coama nedeslușită a unui deal. Cu pistoalele în mâni, pândim în umbră, cu urechea ațintită la zgomotele nopții, în care țacănitul mitralierii înlocuiește cântecul de vară al grierilor.

.

27 Iulie.

S'a isprăvit, ne retragem. Sub potopul de obuze, șanțurile s'au făcut morminte, pământul și-a înghițit apărătorii. Tot mai aproape se ridică pe creste, copaci uriași de fum, loviturile dușmane. Coborîm, cu caii la mână, prin râpa pârâului care se prăbușește în vale. Peste un ceas dealul acesta va fi al vrăjmașului, încă o bucată de pământ ruptă din trupul țării. Am pierdut-o noi, noi... Pe șosea, lângă Slănic, bateriile noastre se scurg repede, uruind, în trapul cailor, în bubuiturile de trăsnet al obuzelor grele ce spintecă valea. Unul a căzut în apă; talazuri se ridică, stropind, din râul lovit. Iar noi coborîm în asfințit, spre umbrele văii, să ne ascundem durerea înfrângerii. Suntem învinși, cine știe unde se va putea opri retragerea?

In urma noastră, răscolind pietrișul, obuzul nemțesc azvârle, ca o batjocură, bolovani peste fugari risipiți...

PE COŞNA

28 Iulie.

In arșița amiezii ne căutăm drumul printre tufe, veșnicul tufiș ce ne înghite deopotrivă suferința și avântul. Drumul strategic șerpuiește prin pădure, spre creasta Coșnei ce se ridică drept turn în cetatea de dealuri pe care o apărăm. Acum ne-am vârât într'o potecă îngustă, poticnind peste rădăcini. Vuiet de glasuri răzbate până la noi, ne ridicăm încet spre coama dealului. Iată-ne iarăși în drum, orbiți o clipă de lumină. În jurul nostru este învălmășeală și zgomot. Infanteriști zăpăciți aleargă fără rost de colo până colo. Unde-i comandantul Brigăzii? — „Li mort, nu știu, ne-o prăpădit!“ — „Dar colonelul dela artilerie?“ — „Prizonier, vai, nu știu, ne-o dat gata“. Bluzele ofilite de soare, albite de praf au culoarea nisipului, fețele

sunt obosite și speriate. Un om vine alergând prin mulțime: capul îi este înfășurat în cârpe pătate de sânge, mânilor cată spre cer. „Fraților, urlă cât îl ține gura, m'a ucis Ne-emții!“ În țipătul lui de durere se amestecă plâns de copil. Simțim cum în jurul nostru își întinde aripele nevăzute panica, spaima fără nume a oștilor, oarbă și tâmpită, fără rost sau înțeles.

Dar glasuri nouă, poruncitoare, străbat gălăgia. Căpitanul francez, scurt, uscat și negricios a ieșit par'că din pământ. Țipă, răstit, amestecând în româneasca lui stricată suduieli străine: „*Taş din gur, magar, idiot, taş din gur! Il va tout chamberder, ce crétin!*“ Un călăreț răsare la trap din cotitura drumului: un căpitan român. Fără a se opri se repede spre rănitul care urlă în neștire și-l izbește în plin, sălbatec. Cu un gemet înfundat, omul tace.

Uluiți, soldații se îngrămădesc în rânduri. Poruncile răsună, scurte, energice, oamenii treziți din nălucire își apucă puștile și pornesc, tăcuți și ascultători, spre creastă. Iar în lumina amiezii ce-i aprinde barba țepoasă și roșcată, căpitanul triumfător își înfige pintenii în

pântecelul calului, secerând prin aer cu biciul disciplinei biruitoare.

.

Am ajuns pe coasta cealaltă. În mijlocul drumului, cu binoclul la ochi, comandantul brigăzii de infanterie și colonelul nostru urmăresc lupta. Statele majore s'au întrunit, petlițe negre și roșii stau amestecate. Dealul se lasă în jos, spre râpile prăpăstioase ale văii Lupului și creasta Căndei pe care drumul rusesc se încolățește prin tufe, astupat, într'un loc, de stârvuri de cai. Mai departe, sub cerul senin, ținutul se desfășoară ca o hartă. În față, poienile presărate de arbori rari ale Muncelului, lăsând să se ridice în fund profilul păduros al Ungureanului. Dincolo de Iordogatu, dealurile se suie spre munții vineți, cari închid zarea cu umbre ușoare, albastrii. Spre stânga, pădurile se lasă în valuri verzi spre valea strâmtă a Oituzului, pe care se înșiră Grozeștii și Herăstrăul. Iar departe de tot, privirea pătrunde până la șoseaua ce cotește spre hotar, lângă casa cea dintâi a Hârjei înstrăinate. În sfârșit, putem pricepe ceva din mișcările de balaur ale bătăliei. În vale, nori albi de șrapnele se agață

de vârful copacilor; în față puncte mici, negre, răsar prin poiană: unul câte unul, pedestrașii dușmanului se strecoară din marginea pădurii. Nemți, Austriaci, Unguri, Turci? Cine știe ce uniformă îmbracă aceste furnici, lângă cari obuzele noastre ridică, bufnind, valuri de țărână, înalte cât copacii răzleți. Mai aproape, la picioarele Coșnei, mitraliere și puști ascunse pârâie într'una.

Alături de noi, la telefon, comandele pornesc spre baterii. Distanțele se schimbă mereu: o adevărată bursă a înălțătoarelor. Trei mii cinci sute, trei mii trei sute, trei mii, două mii opt sute, scădere amenințătoare.

În spatele nostru, coboară tropăind de pe creste un batalion. Sunt oamenii de adineauri. Cu revolverul în mână, maiorul s'a oprit. Colonelul Colori, bătrân, gârbovit, cu mustețile albe, s'a ridicat de-odată; brațul lui întins arată spre vale. „Pe ei, băieți, i-am respins, îi prăpădim. Să mi-i luați la goană!“ Cu strigăte și urale înăbușite șirurile se reped în jos: ochii crunți și hotărâți privesc țintă înainte. Puhoiul trece lângă noi, cu puști și mitraliere purtate în spinare, cu arme ciocnite în fugă de căști și bidoare. Ofițerii încearcă să-și despartă

unitățile; un căpitan nou-venit schițează un gest eroic, pe care i-l desmint picioarele tremurânde. Viteji și fricoși, au pierit de-avalma în tufișul dedesubt, în care se învârte fără încetare morișca ucigașe a tragerii repezi.

.

Soarele coboară încet spre Apus, scâldând crestele în sânge. Pe Coșna s'a deslănțuit vijelia. Din toate unghiurile zării, tunuri de toate calibrele bat dealul ce se clatină, sub prăbușirea grămezilor de oțel. Lipiți de pământ, deabia mai ridicăm ochii spre cer. În șuierături amenințătoare, șrapnele crapă deasupra noastră, luminând fețele trase de spaimă cu fulgerul spargerii. Cu rotopot de grindină, gloanțele stârnesc praful și crengile rupte. Adesea, după ce trăsnește peste noi, capul proiectilului coboară vâjâind și mușcă, spărgându-se, prin tufiș. Nici un adăpost, nici un șanț: colbul ridicat de explozii plutește ca o negură. Vârtejuri fumurii aruncă pietre și bulgări, izbucnind în sus, spre norii negri și grei ai obuzelor brizante. Suntem zguduiți până în adâncul firii, deabia de putem, pe furiș, să mai răsuflăm fumul acru și prăfuit. Singur, colonelul

Hentzescu, nemișcat și liniștit, își aprinde pe rând, țigările. „Automobilul!“ a strigat cineva. Din fundul zării un grohăit uriaș se apropie și crește, ascuțindu-se în șuierătură înfricoșată. Un muget îngrozitor se prăvălește pe noi, ne-am făcut una cu pământul, ne lipim strâns de țărâna aspră. Cu un urlet de locomotivă vâjâie peste noi ceva fără margini, fără nume; vântul ne-a pălmuit, ne apasă o suflare de vijelie. A trecut, trăsnetul spargerii cutremură dealul. În spatele nostru, cerul s'a întunecat: o perdea de praf gălbui și cenușiu se înalță în văzduh. Un pumn m'a izbit cu putere, trântindu-mă din nou la pământ. Bulgări și bolovani ne plouă pe cap, îmi destup anevoie urechea plină de țărână. Treziți din viforul morții, ne deșeptăm cu greu la simțire, la viață, pe când noaptea desfășoară încet, peste vârful frământat, mantia ei ocrotitoare de întunerec.

.

29 Iulie.

Din Răsărit, faptul zilei înroșește culmile albastrii. Ne înghite groapa șanțului acoperit, prin care ne strecurăm sub pământ, ca prin măruntaiele dealului. O dungă de lumină ne călăuzește, în strâmtoarea neagră a tranșeei străbate adierea înviorătoare a dimineții : am ajuns în creastă, la observatorul blindat. Ingust ca postul de comandă al unei corăbii de război, ne deschide, printre bârne, o fereastră largă asupra zărilor dușmane. În lumina crescândă a zilei, priveliștea de ieri ni se întinde iarăși înainte, dar cu umbre și colori schimbate. Este ceva mai tânăr și mai proaspăt în razele născânde ce aștern polei de aur roș peste abureala văilor de-abia deșteptate din somn. La intervale rari, focuri de pușcă plesnesc tă-

cerea. Departe, pe șosea, lângă Hârja, o dâră întunecoasă se târăște în praf: e o coloană vrăjmașă. Alături, pe un dâmb, vedem acum și pete albicioase ninse peste noapte lângă drum, corturi fără îndoială. De am avea și noi tunurile lor grele, balauri a căror suflare să treacă munții — marșul liniștit de dincolo s'ar preface în risipă sângeroasă.

.

Iar urlă furtuna peste șanțul nostru. Bârnela tremură, zguduie, pământul geme. Sub ploaia de bolovani și schije, acoperișul se clatină. Vârtejuri de praf întunecă vederea, ștergând munții și cerul din ochii noștri. Jur împrejur se prăbușesc loviturile, şuierând adesea câte patru de-odată. Cele prea lungi rad creasta, foșnind, parc'ar trece prin iarbă coasa fără margini a morții. Vom mai trăi să vedem bolta albastră și tihna zilelor calde de vară?

.

Neconținut, telefonul se rupe, ca un fir de paianjen în vârtoarea vijeliei. Liniștit, ca la o plimbare, telefonistul iese din șanț și leagă la loc capetele desfăcute, în haosul de nimicire ce ne în-

văluie. Dela 77 la 305, nu lipsește nici o notă în uriașa simfonie a prăpădului. Nervii tremură, oboșiți de supraîncordare; până și colonelul începe a-și răsuca mai repede, plictisit, nelipsitele țigări. În învălmășeala gândurilor — m'am apucat să scriu o scrisoare, pe care n'o voi isprăvi — răsare o amintire: în timpul iernii, lângă Iași, de pe dealul Șorogărilor, am luat parte la o tragere a școlii de artilerie. Ținta era un steag roș — ci-că observator inamic. Vre-o două ceasuri ne siliserăm să-l dăm jos. Zădarnic; cârpa fâlfâia, sfidătoare, obzornică, de neatins. Avea-vom și noi norocul acestei păpuși?

.

Firul s'a rupt din nou. Cele din urmă cuvinte, ce ne-au ajuns, ne îndeamnă să ieșim; infanteria se retrage peste noi, nu-i chip de rămas pe loc. Pornim, cu telefoanele de gât, cu mantalele strânse în brațe. La câțiva pași, șanțul e astupat; un obuz i-a prăbușit pereții. Prin gaura din acoperiș, ne cățărăm de bârne sfărâmate, trăgându-ne spre lumină. Sub obuze ce trosnesc, înegrind cerul, ne lăsăm la vale. Iarăși dăm înapoi, aș trebui să mă simt zdrobit, desnădăjduit de

încercările noastre zădarnice, de silințele apărării înfrânte. Și totuși faptul singur de-a fi în mișcare, de-a umbla, mă umple de o bucurie nebănuită. Simt că în mine sufletul în fierbere s'a călit. Scăpată din înec, viața își cere, brutal, dreptul la sărbătoare. Ieșit o clipă din atingerea apăsătoare a primejdiei, sunt un om nou, dornic de luptă, gata de asalt, pentru care obuze și gloanțe nu mai înseamnă decât umbra unei închipuiri.

Alergând printre tufe, am ajuns pe podișul strâmt din spatele Coșnei. Bătrânul comandant al Brigăzii ne întâmpină, înfuriat; l-a părăsit artileria. Comandantul grupului, sfârșindu-și munițiile, și-a retras bateriile mai la vale, spre Trotuș. Colonelul pornește năvalnic, într'acolo. Suntem martorii, fără voie, a unei certe furioase între cele două căpetenii, care ajunge la scoaterea pistolului. Excesul însuși de mânie readuce sângele rece și liniștea. Acum s'a isprăvit, au plecat fiecare într'o parte, zgâriind pământul cu pintenii. Aghiotantul regimentului, gânditor și diplomat, îmi spune: „penibilă scenă“.

.

Ca să sprijinim mai de aproape apă-

rarea creștelor, un tun a fost urcat în cotitura drumului, la suiș. Trage, descoperit, la desnădejde. Tuburile de alamă înegrite se aruncă grămadă, cu scufiile de cositor ale șrapnelor roșii. Dar iată că se înșiră pe drum un lung alai de sărbătoare. Urcând în lumina soarelui spre tunuri, satul întreg ne cară proiectile; un șir nesfârșit de copii, de fete, de neveste tinere și bătrâne, de băiețași se îndreaptă spre noi. Spinarea bătrânelor se încovoiaie sub povara obuzelor, nevestele le strâng în brațe ca pe niște copii, mânuțele slabe ale băieților se încheștează pe alama sclipitoare. Un norod de cămeși albe și de tulpane viu colorate a înflorit, ca prin farmec, în pustietatea ucigătoare a câmpului de bătălie.

.

Am pornit din nou spre creasta păduroasă. Colonelul Keminger călărește înainte. Descălecăm, puștile pocnesc în apropiere; prin drum, țiuie sinistru gloanțe rătăcite. Intrăm în tufiș, ocolind linia primejdiei. Ne-am încurcat, nu mai este chip să ne îndreptăm prin desișul de nepătruns. Am pornit spre drum, să gă-

sesc postul de comandă al Brigăzii de infanterie.

Alerg de-alungul lanțului de trăgători. Culcați pe povârniș, oamenii trag, cam în neștire. Printre crengi răsare, o clipă, vârful apropiat al Coșnei, acum dușmane. Intre două tufe, un om zace înțepenit, cu mâna pe pușcă, — l-a dorit oboseala sau somnul cel veșnic. N'am vreme să mă opresc. M'am plictisit de atâta îndoire și ascundere, alerg în drum spre pomii rari cari își înalță gardul de-asupra tufelor. Aș vrea să fiu peste tot, să mă fac sute de luptători, să îmbrățișez întreaga întindere a bătăliei. Goarne răsună prin larmă; cred că la noi au rămas cele din urmă, în războiul de astăzi. Un obuz zvârle trosnind, la câțiva pași, rădăcini, bulgări amestecați cu crengi. Privesc cum vântul împrăstie printre copaci fumul întunecat. Nu-mi mai pasă, mă împinge înainte ceva de-asupra puterilor mele, o nebunie. Alerg, orbit de razele soarelui și de strălucirea aprinsă a focului lăuntric.

.

Am părăsit postul de comandă. Intr-o gaură, la rădăcina unui copac, co-

mandantul brigăzii de infanterie și-a instalat cancelaria. În zgomotul salvelor cari se trag în apropiere, bătrânul dictează, imperturbabil: „Vă rog, scriți. Ziua de astăzi, ora care este, locul unde suntem“. Trăgând cu coada ochiului spre creste, aghiotantul scrie din zor.

Acum ne întoarcem prin râpi, la vale. Asfințitul își așează trandafirii palizi pe vârful copacilor. Lângă noi, un pârâu de munte își șoptește cântarea, sărind peste stânci. Fragi de pădure își arată capetele mici, roșii, prin iarbă: gustul lor acrișor răcorește setea ce ne stoarce. Ne-păsătoare, senină, viața pădurii se dezvoltă mai departe. Iar încleștarea disperată în care se frământă soarta unei țări, care aruncă în zarul ursitei tot trecutul și întregul viitor, va trece prin umbra neschimbată a crengilor, ca cearta necunoscută a două mușuroaie de furnici învrăjbite...

30 Iulie.

Drumul ce se îndoaie pe povârniș mi se pare nesfârșit. Târăsc picioare de plumb, apăsate de căldura arzătoare, istovite de oboseală și de sete. Merg într'oa aiureală neștiutoare, indiferentă; numai voința de-a mă mișca mă mai ține în picioare.

Printre tufe, răniți se lasă îngrijiți de sanitari; vată și cârpe sângeroase murdăresc frunzișul. Mai sus, tot mai sus. Prin aer șoptește, ca prin vis, săgeata subțire a gloanțelor. Iată un soldat. Unde-i domnul căpitan? — „Nu știu, l-am văzut pe acolo“. — „Unde?“ — „Nu știu“. Cum nu știi? — „Nu știu, vai, l-o fi prins“. — „Nu-i acolo la dreapta, spre creastă?“ — „Nu știu, nu vă duceți, domnule sublocotenent, vin Nemții“; și adaugă, plângător: „ne-o prăpădit cu mi-

traliera“. Iarăși pe la „fleancuri“ ca și altădată; îl înjur sălbatec, de nu mi-aș fi uitat pistolul, nu știu nici eu ce aș face. Din fericire, se arată un plutonier, ostaș vechiu, care mă îndreaptă. Am ajuns. Căpitanul stă nehotărît în cărare, alături de el, observatorul nostru, cu revolverul în mână, amenințător, încrunțat. Ii dau plicul cu care fusesem trimis. Il citește, uimit: „Cum, să contractat cu treisute de oameni pe cari îi am aci? Dar uită-te și D-ta, nici treizeci nu mi-au rămas. Spune-mi, ce pot să fac?“

Câțiva soldați, prin tufe, împușcă în vânt, fără socoteală. E o adunătură de unități amestecate: din regimentul de marș, din divizia noastră, din alte regimente aduse în ajutor; vârtejul bătăliei i-a împrăștiat ca pe frunzele moarte, adunând la un loc rătăciți din toate părțile. O ceată răsare din poțecă, patru oameni duc între ei o foaie de cort, pe care zace o grămadă de haine rupte și carne sângeroasă. Mai este viață, în aceste rămășițe zdrențuite de om?

Pârâind, trosnește o salvă; cu ciocniri înăbușite gloanțele se înfig în pământ. Un strigăt se ridică din stânga: vin Nem-

ții! Un fugar trece, nebun, în fața noastră. Cei patru s'au oprit. Ca la poruncă, au scăpat colțurile foii și s'au făcut nevăzuți. Ca o pară coaptă căzând de pe cracă, rănitul s'a prăbușit la pământ, cu un gemet surd. Sângele roș se prelinge pe cârpe. Zgomotul crește cu învălmășeala. Pistolul ofițerului se plimbă în toate direcțiile, ca acul unei busole rătăcite.

.

Am ajuns la limita din urmă a puterilor. Trântit la pământ, răsunetul luptei răzbate de departe de tot, ca un vis, prin toropeala grea ce m'a doborât. Exaltarea de ieri s'a împrăștiat ca fumul, n'a mai rămas decât o zdrobitoare oboseală, ce înneacă toate ca într'un vâl cenușiu. Imprejurul nostru duduie pământul de tunetul artileriei. Sus pe creastă, în marginea pomilor rari, obuzele noastre țâșnesc, dărâmând pădurea. Barajul își întinde perdeaua de foc și de moarte; opri-va oare această stavilă de oțel valurile sure ale năvălitorilor?

CONTRA - ATACUL

31 Iulie.

Dumnezeu ne-a ascultat; ieri seară Vânătorii de Munte au răzbit la Cireșoia. Vrajmașul se retrage. Soarele biruinții a răsărit peste noi. Bateria în-tâia să schimbe de poziție, sus, la creastă! Telefonul zbârnâie de nerăbdare. Înainte! În aerul viu al dimineții plutește par'că duhul izbândeii înaripate ce ne mână spre culmi. Căii trag puternic tunuri și chesoane înhămate în pripă. Mai sus, fiecare pas recucerește o palmă de pământ strămoșesc, șterge urmele pângăririi vrăjmașe. Lângă noi, un pluton se desfășoară în trăgători, vântul aduce vuiet de goarne și de urale. În față, pădurea tace; crestele s'au golit de dușmani. Câteva împușcături se mai rătăcesc prin tufiș. Tot mai aproape, lângă vârful Coșnei, răsună îmbătătoare,

poruncitoare, goarnea asaltului. Uitate nopțile nedormite, oboseala, grijile covârșitoare ale zilelor trecute; urcăm, într’o bucurie fără margini, spre înălțimile recucerite. Iată vechile poziții: poteca e plină de încărcătoare, de măști, de arme. Din loc în loc, pete de sânge s’au închegat în lutul galben. Hârtii, șepci rotunde, mantale, zac, rupte, printre crengi. De-a curmezișul drumului, cu fața de ceară, întâiul mort ni se întinde la picioare: un bavarez cenușiu. Fâșia unui fanion galben și roș atârnă de crengi. Călcăm peste baionete, peste coifuri greoaie, ocolind granatele de mână risipite în graba fugii. Prin săpături, lopeți și târnăcoape au rămas pe urmele fugarilor, iar petele roșii tot mai dese și-au scris povestea. Copaci ruși și trăsniți s’au prăvălit pe cărare; obuzele noastre n’au fost trase în zădar. Ne miră numărul de măști împotriva gazelor cari stau împrăștiate; pe cât știu, noi n’am tras cu gaze, dar se vede că i-a înebunit bombardamentul.

Aprape de noi, o goarnă începe cântecul înaintării. Prin tufișe, un lanț de trăgători împușcă în vale. Am ieșit într’o poiană, plini de avânt răzbunător; de pe dealul Căndeii, din față, ne primesc fo-

curi de pușcă. Țiuind, câteva gloanțe se pierd printre crengi; ce ne pasă? Iată în sfârșit un tun, tras anevoie de patru cai, împins de tunari cari îl așează între tufe. Obuzele trec din mână în mână, întâia lovitură bubuie prin vale. Ochită de-adreptul, s'a spart pe creasta din față, răscolind copacii. Glasul biruitor al goarnei se ridică, așa cum va fi sunat la Grivița, acum patruzeci de ani; cu strigăte de îndemn, pedestrirea se avântă în văi. La simfonia goarnelor și a uralelor, tunul își adaugă basul adânc. Este în ceasul acesta ceva care răscumpără zile întregi de înfrângere și desnădejde. Și acum, prin colbul subțire al amintirilor, această clipă de izbândă pătrunde, vie și luminoasă, ca o rază de soare glorioasă și aurie.

. , 4.

Am regăsit locul vechiului post de comandă. În râpă, cartușele trase sau asvârlite presară iarba. Iată și ulciorul cu lapte, rămas întreg, așa cum l-am părăsit; bucuria nevestei din sat, care se plângea ieri seară că i l-am pierdut. Oala aceasta și-a bătut joc de baraj, de trăgători, de mitraliere, de obuze grele; ne-a așteptat cu credință întoarcerea.

Mă opresc în drum, lângă mort. A fost rănit întâi la cap; niște cârpe îi înfășoară fruntea albă, ca de var. Buzele vinete s'au deslipit; e încă tânăr, nici barbă, nici musteți. Trăsăturile feții sunt regulate și subțiri. Lângă el, în sânge, un album de muzică: Schubert. La câțiva pași, o scrisoare dintr'un orășel german, un scris subțire, de femeie. Mamă, logodnică, cine știe? Citesc, ca o amară ironie, această frază: „Imi pare așa de bine că ești acum într'un loc mai liniștit...”

Mi se strânge ceva în gât. Da, știu, e un dușman, un năvălitor, țara mea e încălcată, pe acest necunoscut în haine sure l-a răpus apărarea unui neam copleșit de el și de ai săi. Dar nu pot opri valul de milă și de înduioșare care mă cuprinde năvalnic. Acest om a trăit, a simțit, a gândit, a cântat, cum arată filele rupte și prăfuite cari l-au însoțit în adâncimile tainice ale morții. Acestui necunoscut i se deschideau zările largi ale tinereții și ale viitorului; purta în el o energie, o simțire, o minte frumoasă, poate. Iar schija nebună care a cruțat ciobul de alături, a sfărâmat cântecul acestei vieți, spârцуind nemiloasă și neștiutoare. Uit că este îmbrăcat în hai-

nele vrăjmaşului și nu mai văd decât omul, un frate de suferință și de jertfă. Și aș vrea, la căpătâiul tinereții secerate, să scriu în praful sângeros vechile versuri, săpate unde-va în slovă de mormânt, ca o recunoaștere și o mângâiere:

QVI ANTE DIEM PERIIT,
SED MILES, SED PRO PATRIA.

.

Pretutindenii, trupuri nedeslușite s'au prăbușit. În aerul cald al amiezii, se ridică mirosul greu al leșurilor. Câți vor fi pierit în colțul acesta blestemat, de-ai noștri și de-ai lor? Mulți și-au săpat singuri groapa în adăpostul șanțului, iar adăpostul li s'a făcut mormânt. Sângele devine o obsesiune: calci în el la fiecare pas. Pe hârțiile risipite, vulturi negri, hrăpăreți, cruci de fer stau călcate în praful înfrângerii. Ridic o gazetă mototolită, o deschid. „*Das deutsche Volk...* Poporul german trebuie să-și întindă departe peste hotare semnele puterii sale. Neamurile cealalte se vor pleca în curând tăriei noastre nebiruite“. Iată și o scrisoare, căzută alături: „Viața e grea, *Süszstoff ist giftstoff geworden*, dulcele

s'a făcut otravă. Toate se isprăvesc, numai războiul, nu“.

Gazeta scrie, imperioasă: „Viitorul nostru e sigur, mergem la izbândă desăvârșită, belșugul e cu noi“. Scrisoarea îngână, dureros: „Mă uit cu jale la norii ce pornesc spre voi, lăsând soarele să ne ardă holdele. Ce vom mânca la iarnă?“ Veșnică și neschimbată poveste. Minciuna oficială a tiparului înăbușe, cu pumn de fer, strigătul de grije și de durere al filelor răzlețe.

.

Mă întorc, trecând cu băgare de seamă peste morții cari astupă cărarea. Iată și cel de adineauri. L-am lăsat îmbrăcat și încălțat, acum picioarele i s'au desgolit. La câțiva pași, unul din tunarii noștri îmi iese înainte, râzând. Mă uit cu mirare la pantalonii noi, de culoare sură, căptușiți cu piele la genunchi, la bocancii grei și ferecați cari mi se par în același timp noi și cunoscuți. Am înțeles, l-a despoiat pe mort. Ceeace mi s'ar fi părut o impietate, a fost pentru el dreptul firesc al războiului. Și la urma urmei, de ce nu? Badea Ghiță are și el dreptate. Badea Ghiță nu e, ca mine, un nou-venit pe câmpul de luptă: a văzut morții no-

ștri semănați prin văile Ardealului, a văzut drumurile retragerii presărate cu trupuri românești. Ce-i pasă lui de Neamțul ăsta, un hoit ca toate hoiturile?.....de Neamț parșiv! Bine i-a făcut. Pământ a vrut, pământ a găsit. Să se învețe minte,.....de lifte, să mai umble cu chimicale și mitaluri fără lege. Ce-a căutat în țara noastră? Iar Badea Ghiță, înjurând satisfăcut printre dinți, și-a însușit hainele cele nouă, în locul zdrențelor sale din refacere. Da! Badea Ghiță are dreptate: este învingător și teafăr, cellalt e învins și mort. Să nu ne încurcăm în păinjenișul subțire al simțirilor gingașe de acasă. În lupta vieții, suflarea energiei brutale și simple, a voinții mărginite dar limpezi va birui întotdeauna.

.

De pe înălțimile recucerite, ne aruncăm privirile înapoi, spre valea în care ieri ne împingea urgia, din care astăzi ne-a răsărit biruința. În lumina nepăsătoare a verii, întreaga vale a Trotușului se desfășoară înaintea noastră, cum se va fi arătat ieri, ca o vedenie de izbândă și de pradă, ochilor lacomi ale vrăjmașilor. Ca un brâu sclipitor de argint,

râul șerpuieste spre depărtările în cari munții se pierd în dealuri albăstrie: țara Moldovii întreagă, ca un covor bogat, ni se întinde la picioare.

Sub noi, Târgul Ocnei pare o jucărie, casele mărunte, strânse grămadă între râu și saline, lăsând ici-colo să răsară vre-un turn de biserică. În depărtare, pete nedeslușite arată Târgul Trotușului și Oneștii, de-asupra cărora se învâрте în zare un aeroplan. Toate aceste le-au privit acum câteva ceasuri, cu poftă de cucerire, năvălitorii. Măine trebuiau să pornească urmărirea prin străzile Oneștilor, iar cel mai târziu peste două săptămâni, la un an dela intrarea noastră în război, erau să calce biruitori peste Iașii robiți. Încă un șir de dealuri și eram măturați din cel din urmă colț al pământului nostru, visurile noastre cele mai scumpe risipindu-se în fumul șrapnelelor. Dacă treceau ieri de perdeaua de schije a barajului, dacă un singur regiment răzbea până în apa Trotușului... Intr'adevăr, sunt clipe cari atârână deosebit de greu în cumpăna nestatornică a vremii.

Pe drumul ce urcă spre noi, dela Pârâul Boghii, e mișcare și viață. În lung alai, femei și copii ne cară sus proiectile

și focoase lucitoare, întorcându-se la vale cu tuburile trase și înegrite. Ur-lând, obuzul nemțesc se repede peste creastă, și crapă de ciudă, răscolind pământul. Fetele se scoală, râzând de zăpăceala mătușii speriate. Câteva gloanțe rătăcite mai bâzâie prin aer, dar nimic nu oprește bună-voința sătencelor. Nici nu-și dau seama că îndeplinesc vre-un lucru deosebit, vre-o faptă vitejească. Cum se duceau seara la fântână, cu do-nițele pe umeri, tot astfel ne aduc și acum hrana gurilor flămânde de oțel. E în vitejia lor ceva atât de simplu, de obișnuit, ca și cum ar fi dela sine înțeles ca și femeile să înfrunte primejdiile răz-boiului. Și totuși, prin iadul de foc și fum, râzând de urletele amenințătoare ale ghiulelelor, ele torc firul ce ne leagă tot mai strâns de țară. Ca o nouă friză a Panateneelor, șirul lor ridică, de-asu-pra slăbiciunilor trecătoare și a șovăie-lilor omenești, întruchiparea Patriei veș-nice, săpată în trupuri și în suflete, în țărână și în văzduh, mai trainic decât chiar în stânca slăvită a Acropolei.

- În ochii tuturor, ele sunt icoana vie a Neamului în primejdie, amintindu-ne în fiecare clipă, de mai era nevoie, că un popor întreg, dela Vlădică la opincă,

luptă, pe viață și pe moarte, pentru lege și moșie, pentru vetrele încălcate, pentru țărâna sfințită de moaștele trecutului. Nu ne aduc numai plumb și fer, ne înalță și sufletele prin pilda lor întăritoare. Căci ce semn mai frumos, ce simbol mai înalt al apărării îndârjite poate fi, decât acest sat care se ridică întreg, lup-tând, spre creste și spre slava strămoșilor?

IN BATERIE

1 August.

S'a hotărît: la ceasurile 15 va începe pregătirea atacului pe coasta Cîndei, care ne stă în piept și ne oprește înaintarea. Prin tufișul des, oamenii așează proiectile lângă tunuri, uitându-se pe furiș, printre crengi, la creasta vrăjmașe din față. Jos în vale, prin râpi, pedestrirea așteaptă semnalul. Căldura amiezii se lasă greu peste oștile gata de luptă.

De-odată, lângă noi, o flacără roșie se repede din frunziș și o detunătură groaznică ne astupă urechile, cutremurând pământul. Cu un urlet sălbatec, obuzul străpunge văzduhul, zburând spre înălțimile dușmane. Intâiul tun a tras. Cu bubuituri asurzitoare, celelalte trei intră și ele în horă. Loviturile, la intervale regulate, ne ciocănesc auzul, zguduind temeliiile dealului. Auzim cum se

aruncă obuzele noastre peste coama Cân-dei, spre văile ascunse.

Dar nici răspunsul nu întârzie mult. Cu şuierături aprige, cele nemțești se înfig în pământ, răscolind bulgării și pietrele. Cu zumzet par'că de albine, schijele roiesc prin aer, lovind glia vârtoasă cu o ciocnire scurtă și uscată. S'au deșteptat pe Cândea și mitralierele: urechea prinde, printre bubuituri și tunetul spargerilor, zgomotul lor de tablă scuturată de vânt. Mai rar, sinistru și înfundat, dușmanul ține tactul. Ca niște muște supărate, gloanțele lui ascuțite zboară printre tufe. Pe vârful Coșnei, cu izbitori de cutremur, balaurul de 305 ridică în văzduh un adevărat vulcan de fum și de țărână. La câțiva pași, tunul nostru ne sparge urechile de șase ori pe minut. Suntem în iad, în iadul zgomotului, străbătut de flăcările roșii ale tragerii și înfășurat în praf fumuriu de explozii. Ca să nu lipsească nimic din orchestra uriașe a bătăliei, din vale se ridică sunetul ascuțit și monoton al goarnelor cari împing la asalt, pe când pe creastă se joacă focul de artificiu al rachetelor. În albastrul bolții cerești, prin vată albicioasă de șrapnele, două aeroplane vrăjmașe încrucișează, ca ulii, peste dea-

luri. Acum la pârâitul puștelor și la trăsnetul artileriei, din vale granatele de mână își adaugă bufniturile surde și grele. In jurul nostru este o deslănțuire covârșitoare a puterilor de dărâmare și de moarte. Simți cum te apasă, cum te zdrobește roata oarbă a ursitei; ești o jucărie, o frunză veștedă purtată de vântul morții. Ne lipește de pământ ceva care întrece frica: e mai mult, e o supunere fără margini Atotputerniciei ce ne strânge viața, cu tot trecutul și viitorul ei, în clipa de groază a prăpădului ce se prăbușește pe noi. Ἀνάγκη. Nici odată n'am simțit mai puternic de ce spaima sfântă a născut întâi pe zei.

Mă uit însă la oamenii ce ne înconjoară. Cu mișcări mecanice, de automat, tunarii încarcă, ochesc, trag, încarcă din nou. Locotenentul, liniștit, privește, măsoară, socotește, poruncește. Sub-locotenentul, mic și tânăr, aleargă prin baterie, țipând ordinele, încercând să se facă auzit prin tunetul asurzitor și neînterupt. Un singur gând îi ține pe toți: nici o clipă să nu înceteze mișcarea. I-a îmbătat și i-a scos în același timp de sub cotropirea primejdiei. Numai mișcarea poate înfrunta urgiile ce ne întrec pute-

rile, numai astfel poate birui gândul
zdrobitoarea apăsare a primejdiei ce ne
așterne în praful nimicirii.

.

2 August.

A saltul de ieri a dat greș. Zădarnică a fost silința pedestrimii să urce zidul stâncos al Căndei. Mitraliere ascunse au secerat, și aripile avântului s'au frânt, lăsând doar morții prin râpi. Totuși ce lesne va fi fost, pe hartă, de-a se lua dealul... Cu dor aprig de răzbu-nare s'a căutat locul de unde au pornit loviturile. Din frunzișul unde se adăpostește bateria se zăresc pe creasta din față bordeie părăsite, săpate în iarnă de Ruși. Nu vor fi acestea acum vizui-nele vrăjmașului? Întrebare, pe care tunul numai o poate deslega.

Un ofițer a plecat pe linia de trăgători, însoțit de un tunar, ca să ne arăte la ce înălțime se îndoaie printre tufe linia noastră. Soldatul și-a scos cămașa și a atârnat-o ca un steag de vârful unei

crăci, ca să se vadă mai lămurit. In-
tr'adevăr, această cârpă murdară e un
steag, semnul vitejiei necunoscute, care
va pieri în taina pădurii, fără nume,
laudă sau răsplată.

Acum ochirea s'a isprăvit. Fâșâind,
șrapnelul a ieșit din bubuitura tunului
și un nor de fum alb se așează pe crengi,
ca un fulg de zăpadă. Prea sus. Cu glas
domol, locotenentul îndreaptă socotelile:
atât la unghiul terenului, atât la distanță.
Nouă sute! Cu o trosnitură uscată de
fălci înfometate, închizătorul a înghițit
proiectilul. Trage! Prin zguduirea bu-
buiturii și aburii cenușii ai fumului, țeava
se repede îndărăt, lunecând pe urmă la
loc, ca un șarpe uriaș, negricios și lu-
citor. Nici nu e nevoie de binoclu; înăl-
țimea e bună. Obuze franceze! Se în-
șurubează în pripă dopurile negre și
albe ale focoaselor. E o dimineață caldă
și liniștită de August. Dintre tufe, de-
abia de pocnește din când în când o
pușcă. În față, pe povârnișul prăpăstios
care a văzut moartea atâtor oameni, nu
mișcă nimic. Se văd deschiderile pără-
site și mute ale bordeielor bănuite.

Spintecând valea de-a curmezișul, în-
tâiul obuz răsare dincolo, ca o pană nea-
gră de fum tremurând în adierea di-

mineții. Tunul de lângă noi își varsă focul mereu, ridicând praful în jurul adăposturilor. Din ce în ce mai aproape, pipăind ca degetul ciclopului orbit, prăpădul le apasă. Aproape îndată după ivirea vârtejului de fum, ne izbește auzul sunetul de rupere și de sfărâmare al spargerii.

După norul exploziei unui obuz, un brad înalt de fum crește și se ridică departe în văzduh, peste creastă, însoțit de un tunet prelungit de spargerii. Bucăți de bârne și de scânduri zboară pe culme, presărind zarea cu petele lor întunecoase. Drept în țintă. A sărit în aer vre-un depozit de granate.

O nouă lovitură se îndreaptă, care astupă cu praf deschiderea unui bordei vecin. Încă una: trage! Ce s'a făcut obuzul? O clipă de îndoială. Iată însă că norul de fum răsare drept pe locul adăpostului, zvârlind în aer rămășițe de lemnărie. Dar bucata mai mare, negricioasă, săltată de explozie, ce poate fi? E un om! I-am văzut brațele și picioarele zvârlite în săritura morții.

Bucurie printre tunari. Ochitorul spune mulțumit: „Aiasta o intrat la ei în casă, să-i întrebe di sănătați“. Râd de plăcere, acești plugari blajini, că i-au făcut praf

pe oamenii de dincolo. Nu fără dreptate, însă. Tot așa vor fi răs ieri cei sfârtecați de obuzele noastre, secerând, din ascunzișul lor de pândari, atacul infanteriei noastre din valea Lupului. Azi e rândul lor. Trebuie să înțeleg acest adevăr atât de banal: nici dragoste fără patimă, nici război fără ură.

.

3 August.

M'am întors de pe Coșna, cu un ofițer francez. Am mers până la drumul care desparte sectorul infanteriei de acel al cavaleriei descălecate. Pe dreapta, pedestrimea și-a făcut șanțuri adânci, în cari se poate sta în picioare. Dincolo de drum, însă, într'o nepăsare sfidătoare, călăreții au zgâriat numai pământul, adăpostindu-se în prea vestitele „măști individuale“. Cum se vor împotrivi urgiei calibrelor grele, pe care noi am încercat-o?

Ziua călduroasă, prea caldă, a trecut destul de liniștită. Căldura apasă tot mai greu, sub cerul care, din alb-gălbui, începe a se închide în cenușiu. Liniștea văilor e tulburată, arare, de împușcături răzlețe. Din ce în ce mai mult, apusul se întunecă. Nori grei, de cerneală, se

îngrămădesc, zidind în zări uriașe și negre clădiri. Alungată până acum de vijelia de pe pământ, furtuna înaintează în golul lăsat de tunurile mute. Peste vârfurile depărtate, se joacă licăriri de fulgere. Cu uruit surd de roți greoaie, tunetul se apropie. Lumea s'a întunecat, vântul se ridică, urlând, așternând tu-fele în rugă smerită înaintea urgiei de sus. În bubuituri năprăsnice de tunuri, fulgerele aleargă pe creste. Picături de ploaie, mari și grele, cad ca gloanțe de șrapnel. Potopul de ploaie înneacă văile într'un șuvoi năvalnic, prin ceață trăs-netele se prăbușesc, dărâmând. Acum, prin bufniturile tunetelor se ridică de-odată, sinistru, țăcănitul mitralierii. Tunurile de jos, trezite din amorțire, își amestecă glasul în cântecul adânc al furtunii; granate de mână ciocănesc valea.

Incetul cu incetul, însă, urgia se potolește și ploaia singură se lasă pe dealuri, plângând, cu lacrimi subțiri și reci, nebunia nimicirii omenești.

SÂNGE ȘI CERNEALĂ

9 August.

O groapă în povârnișul repede al dealului, cu o foaie de cort întinsă deasupra, de bine de rău, iată „adăpostul“ comandantului de sector, lângă Nico-rești. Din satul vecin s'au adus scaune și mese, iar într'o încurcătură fără capăt de mosoare și de fire s'au îngrămădit aparatele și telefoniștii. Alături, în altă groapă simetrică, ființează „biroul“, cu secretarii și copiștii săi. Unde sunt statele majoare falnice ale bățăliilor de ordinioară, cari îndreptau, de pe vârful unui deal așezat ca din întâmplare în primul plan, mișcările geometrice ale liniilor de bătaie? Ce tablou ar putea zugrăvi priveliștea puțin estetică pe care o înfățișăm? Jumătate din adăpost îl umple comandantul Brigăzii, colonelul Obogeanu, om cu greutate; de-asupra

feței bine-hrănite, moțurile unei capele soldățești se ridică țuguiate și peste măsură de lungi, ca urechi de iepure. Mai chipeș ar fi poate colonelul Olteanu, din cavalerie, care stă alături de el — dar călăreț fără cal, îngrămădit cu bărbia pe genunchi într'un colț întunecos, nici el nu amintește vre-o zugrăveală eroică. Jur împrejur stăm noi, aghioțanți, ofițeri de legătură, telefoniști, agenți — infanterie, roșiori, grăniceri, tunari din patru regimente deosebite, într'o amestecătură de picioare, genunchi și coturi în care e greu să te descurci. Alături, la masă, un locotenent face statistică: „Pe ziua de ieri s'au dat în sector șaptesprezece atacuri... Pierderi — ofițeri — numele, gradul; elevi — plutonieri — răniți, 18; grade inferioare, soldați... Domnule, ți-am spus să nu treci pe elevi la un loc cu ofițerii, pune-i în coloana de alături, odată pentru totdeauna! Allo! Telefonul. Da... numărul loviturilor pe ziua de ieri... 3507 — scrie omule mai repede, ce dracul! Da, dar ați uitat numărul de ordine al comunicării“. Un glas plictisit răspunde pe fir: „Zi-i 44 și gata“.

Un copist se repede, disperat: „Unde-i creionul albastru, îl aveam și nu știu

ce s'a făcut". Allo! iar telefonul. Domnul General cere situația mai repede, o așteaptă nu știe de când. Emoție. S'a găsit, din fericire, creionul albastru. Dar unde se va fi ascuns acum cel roș? Teribilă întrebare.

O șuierătură sălbatecă întrerupe cercetarea. Un vâjâit greoi culcă toată lumea la pământ — ordonanța îmi dispare sub masă înainte de a-mi fi dat seama ce se întâmplă. O izbitură puternică, trăsnetul exploziei, lumina și cerul au pierit în fum și praf. Un miros acru ne curmă suflarea; cineva a strigat: „E asfixiant!“ Firește, nimeni n'are mască. Din fericire, vântul împrăștie ceața întunecoasă — nu erau decât gazele spargerii prea apropiate. Așteptăm să cadă bulgării și schijele, încetul cu încetul fiecare se așează la loc. În fața adpostului s'au schimbat împrejurimile; în groapa săpată de obuz, copacul care se ridica alături s'a prăbușit de-a lungul, zmulș din rădăcini, ca de suflarea furtunei.

Intâia întrebare: nu-i nimeni lovit? Ca prin minune, am scăpat cu toții teferi. Numai bucătarul, de afară, se plânge că i-a spart o farfurie. El însă, a rămas întreg: „Dacă are omul zile..." Apară-

tele, ale căror fire se înoadă la loc, zbâr-
nâie iarăși, călimară, penițe, creioane,
hârtii răsar din toate părțile, și soco-
telile reîncep, cu toate chițibușurile și
amănunțele formaliste ale contabilității
războinice.

11 August.

Dimineța începe în liniște. Cu răbdare metodică, se lucrează la hărți și crochiuri pentru luptele de ieri și acțiunile de mâine. Cu un locotenent dela artileria călăreață ne-am apucat să jucăm șah și ne cufundăm în chibzuieli de înaltă strategie. Iată muzicuța răgușită a telefonului care începe. La aparat! Inamicul se pregătește de atac, bateriile să facă baraj spre Poiana lui Boboc. Nu trece mult și cu zborul repede al aripelor lor nevăzute, obuzele își despică drumul prin văzduh. Dușmanul răspunde la noi în vale, și privim cum se ridică stâlpii negri de fum printre copaci. Un om vine alergând, încheindu-se în pripă. A fugit de frică sau de rușine?

Bucurie! Iată mâncarea. Ne repezim

la mămăligă cu lapte ca niște câni flămânzi. Dar prânzul nu e numai hrană, îndestularea foamei chinuitoare, e și odihnă. Inseamnă o clipă de slăbire a tensiunii nervoase ce ne întinde de trei săptămâni coarda vieții într'o neîncetată frământare. A mânca, a dormi, ce plăcere, ce desfătare nebănuită!

Iar în zgomotul neconținut de bubuituri și de spargerii, în cârâitul uricios a zece telefoane, creioane și penițe aleargă grăbite pe hârtie și scriu, scriu, scriu, fără oprire, fără sfârșit.

.

S'a făcut noapte. La flacăra tremurândă a lumânării, cancelaria își urmează lucrul. Adorm, deșteptat la intervale de vre-o explozie prea apropiată sau de telefonul care nu se mai satură de baraj. Din nou, toropeala mă doboară, din nou mă deștept și scârțâitul penițelor pe hârtie tot n'a încetat. Se îngrămădesc mereu rapoarte, situații, cereri, propuneri, desenuri, hărți... nu mai pot să le număr, casc, ațipesc din nou. Iar prin somnul nesigur care-mi închide pleoapele, văd într'un vis bolnăvicios cum șuvoaiele de sânge ale războiului

se revarsă într'un lac adânc și turbure
de cerneală, îngropând jertfa și avân-
tul sub greutatea tot mai deasă a hâr-
tiei înegrite...

QUO VADIS

13 August.

Schimbăm de poziție. Am plecat în noapte, pe jos, cu telefoniștii după mine. Trebuie să ajungem la Boghii, peste Pâr-gărești. A plouat, ne căutăm anevoie drumul prin noroi și întunec. Am ajuns pe coama unui deal; ce înseamnă lumina roșie care aprinde valea? Nu pot fi zorii zilei, căci de-abia a înoptat. Mă lămurește sergentul: „Arde Târgul Ocnei“. Cu licăriri de jăratec, focul preface noaptea în sânge. Orașul pare un rug uriaș, a cărui jertfă luminează, cu străluciri de aramă, dealuri și păduri. Cu cât ne apropiem, lucrurile se deslușesc mai bine; gara pare a fi o singură flacăra.

Neputând să-l cucerească, l-au aprins, să facă măcar atâta rău. Bietul târg. Rușii îi tăiaseră grădinile și dumbră-

vile, îi murdăriseră străzile, îi pângăriseră căsuțele curate, gospodăriile așezate de orășel cuminte și harnic. Acum Nemții îl prefac în cenușe, iar lumina pojarului se ridică spre cerul negru și mut ca o chemare de desnădejde.

Mă uit îndărăt, din când în când întunecul e despicat de dunga albăstrie a rachetelor. Departe, la spatele frontului, lumini tainice se plimbă pe dealuri. Am auzit-o și în zilele din urmă: am fi într'o rețea de trădare, iscoade ascunse în haine rusești ne-ar vinde vrăjmașului. Nu numai ne părăsesc, ne lasă să ne zvârcolim singuri în luptă cu puteri mult mai mari, ci mai adaugă trădarea și vicleșugul la părăsire?

Din nou, luminile au pierit și noaptea, la spate, își închide mai strâns capacul de umbră și ploaie. Mergem înainte, spre valea înroșită de foc.

De câte ori, în copilărie, când citeam isprăvile năprasnice ale vitejilor din basme, n'am visat cetăți în flacări peste cari călcau oști îmbătate de biruință și de pradă? Când vedeam în Letopisește orașele aprinse de Tătari, când îmi închipuiam valurile de foc încingând zidurile palatelor și mânăstirelor împre-surate, mă lăsam amețit de frumusețea

descrierii. O pagină a lui Sienkiewicz, văzută mai de curând, îmi răsare în minte. Când citeam că Vinicius alerga în goana calului spre zările sângeroase ale Romei aprinse, această închipuire mi se părea în același timp măreață și minunată.

Dar iată că pe pământul țării, pe un drum românesc, îmi este dat să-mi caut drumul la lumina flăcărilor aprinse de vrăjmaș. Priveliștea, în loc să mă înfioare, să mă zguduie de groază și să mă copleșească prin măreția ei sălbatcă, îmi deșteaptă în suflet durere și jale. Măine se va împlini anul de când vijelia războiului ne-a cuprins, de când au răsărit, din mormântul veacurilor apuse, vremurile de prăpăd și de măcel ale strămoșilor. Până unde, până când? Știu mai bine decât alții cum am intrat în război și pentru ce luptăm, dar din adâncimi nebănuite, din ploaia subțire ce se prefăce în glod, din întunerecul ce apasă pe văi, din zările cari ard, grămădind tăciune în cuptorul negru al nopții, se ridică o întrebare dureroasă, aceeași, ce nu mai e literatură, ci cu adevărat sfâșie în ceasul acesta de restrîște, sufletul și trupul țării răstignite: *Quo vadis, quo vadis, Domine?*

C E N U Ş E

17 August.

Am pornit la vale cu răsăritul soarelui, ca să aducem niște hărți dela Brigadă. Razele roșii aprind frunzișul pădurii, străbătând și risipind ceața care plutește ca un țesut ușor și străveziu peste apa Trotușului. E rece: se simte începutul toamnei, în aer ca și în lumină.

Ce schimbare de trei zile! De când am ieșit din iadul Coșnei și din preajma Oituzului, unde s'au mistuit atâtea batalioane, e par'că o înviere. Bătălia întinsese perdeaua ei de fer înaintea ochilor oboșiți: nu mai puteam vedea decât bulgări zvârliți în văzduh, explozii prăvălind copacii și dărâmând dealurile. Imi rămăsese în urechi vâjâitul obuzelor și bâzâitul schijelor, ce ne urmăreau și prin somn, întinzând struna nervilor

până ce sunetul cel mai slab nu mai putea fi decât zgomot de luptă.

Aci, în pădurile Doftanei, ne învățăm din nou cu liniștea, cu odihna. Fericire adâncă de-a dormi, fie și pe așternut de cetini, dar fără cisme, fără hamul curelelor și al armelor. Mă izbește, ca o noutate, frumusețea de toamnă a pădurii; pot privi din nou crengi și frunze, pot auzi ciripitul păsărilor. Am înviat, iar odată cu mine și lumea. În valurile repezi ale Trotușului au pierit nălucirile pustiului și ale morții.

Am ajuns în sat, la Bogata, ne așteaptă caii. Pe drumul pietruit, trapul nostru ridică un vâl străveziu de praf albicios. Soarele urcă spre amiază, încălzind valea ce se strâmtează între stânci prăpăstioase, ca să se deschidă apoi din nou, lărgindu-se, adăpostind pe coaste satele înșirate pe dealuri. Ne apropiem de Târgul Ocnei. Trotușul cotește, lăsăm la o parte rețeaua albă a podului căii ferate. Spre stânga, închisoarea ocnelor își înalță zidurile de piatră sură, se zăresc dealurile râioase, fără păduri, ale salinelor. Spre dreapta, Măgura ridică spre cer cetatea ei nebiruită de stâncă, pe zidul căreia paraclisul își agață bisericuța văruiță, de-asupra cioturilor de

copaci, tăiați în iarnă de Ruși. Treceam la trap peste un podeț și copitele cailor izbesc pietrișul străzii, am intrat în oraș.

E pustiu. Nici un glas, nici un sunet, trapul cailor răsună în gol. O clădire mare alături ne arată rânduri de gemuri sfărâmate: e sinagoga. Ici-colo un obuz și-a săpat groapa în stradă, zgâriind pereții cu ghiarele schijelor. Oare n'a mai rămas un om în târgul pustii?

Strada cotește. Drept în fața noastră, un colț de zid înegrit de fum se ridică spre cer, ca un stâlp uriaș. De-abia aci începe partea dărâmată. Case întregi s'au prăbușit, lumina soarelui scoate la iveală, fără cruțare, din dărâmături, colțuri de viață lăuntrică, ascunsă. Aci s'a prăvălit în praf peretele din spre stradă. Odăile par atârinate în aer, văzute în tăietură, ca la teatru, cu mobilele întregi, unele peste altele. Dincolo, din toată clădirea, numai coșul se mai înalță, negru și singuratic. Bârnelor rupte își încrucișează capetele peste movile de cărămizi și zidărie sfărâmată. Un miros coplesitor de lucruri arse mai plutește și acum, după trei zile. Căii calcă rar, peste lemnărie și ziduri dărâmate. Aci era strada cea mare, strada prăvăliilor; ici colo se mai cunosc, pe tabla îndoită

de foc, urmele literelor înegrite. Dar în locul târgoveților grăbiți, de-abia de se strecoară lângă pereții găuriți vre-o femeie speriată, purtând în spinare cine știe ce rămășiță de gospodărie, sau vre-un Rus rătăcit trece alene, cu mantaua desfăcută atârând de umeri, mescecându-și nepăsător semințele și târându-și obosit cizmele de iuft prin praful străzii.

De-altfel, această stradă în care prăvălii și birturi se țineau lanț, prin care trecea drumul zgomotos al negoțului, nu mai e acum decât un lung șir de pereți înegriți, în care spărturile vrăjmașe au deschis uși și ferestre nouă, înalte uneori cât casele înseși. Colțuri de liniște și fericire cinstită și sfiicioasă s'au mistuit într'o noapte în flacăra războiului. Privim peste rămășițele înegrite ale târgului mort, spre culmile din zare; în depărtare, vârful pleșuv al Coșnei răsare peste păduri, de unde ochitorii dușmani au îndreptat tragerea de dărâmare a orașului. Prin aerul liniștit al dimineții un vâjâit prea cunoscut străbate tăcerea, urmat undeva, în ruine, de o spargere. Nu-i de-ajuns că au ucis cetatea, trebuie să-i sfâșie trupul înegrit de flăcări, să-i frământă temelii înseși.

Ca un blestem al lucrurilor moarte, îi supără poate și surpătura pereților ce se mai ridică spre văzduh, strigăt de răzvrătire al pământului spărcuit spre bolta nepăsătoare și senină a cerului de sfârșit de vară. Dar zădarnic vor încerca să șteargă până și urma pustiirii: va veni și pentru ei ziua răzbunătoare, în care, din trufia lor de năvălitori fără milă, nu le va rămânea decât ce au lăsat din târgul dărâmat: praf și cenușe.

IN PĂDURE

21 August.

Lupta s'a înțepenit în tranșee și sârme ghimpate. Chiar în vâlceaua în care ne-am oprit, lângă Vrânceanu, se poate urmări prefacerea care va schimba încăierarea repede a bătăliei în asediu lung și încet. Adăpostul nostru va fi întâi o groapă peste care se întinde o foaie de cort, adăpost neîndestulător împotriva ploii. Pe urmă straturi de bârne încrucișate ne vor acoperi, ca să ne ferească de gloanțe și de schije. Nu va trece mult și se vor așeza pereții de scânduri, cu uși și ferestre scoase din dărâmăturile orașului. Sub apărarea bârnelor, peste cari se vor îngrămădi straturi groase de pământ bătut, cortul pribegiei noastre militare va deveni o casă, în care vom sta, chiriași fără termen, până la împlinirea ursitelor

noastre pe aceste meleaguri. Incetul cu încetul, locuința se va mobila: ziare ilustrate, franceze și engleze, aduse dela Iași, vor împodobi pereții. Lângă patul de scânduri și cetini telefonul ne va sta la căpătâi; numai sârmele agățate de tavan, de care vom atârna untul, zahărul și alte bunătați; și firma de pe ușe, cu desenul potrivit, lămurind că aci se află „mai mult decât trei șobolani“, vor arăta că nu s'a putut atinge desăvârșirea confortului.

Vom avea lângă noi alea Reginei Maria, pentru a aminti vizita Ei, într'o zi de ceață, până în prima linie de tranșee, însoțită de generalul Văitoianu, până la păzitorul nemișcat, cu pușca ațintită la șanțul nemțesc, de care nu-l despart decât câțiva pași. Astfel, modestele noastre adăposturi vor intra în istorie.

.

Inspecție în sector, prin pădure. Ne strecurăm prin râpi și vâlcele, pe poteci înguste în spatele tranșeelor. Am ajuns la Ruși. Chipuri străine ne înconjoară. Aci un uriaș, ca ochii albaștri și părul bălai, aproape albicios, colo un pitic cu ochii lungi, trași spre tâmple, cu obrazii ieșiți și pielea cafenie — figură clasică

a omenirii din centrul Asiei sau din extremul Răsărit. Ii strigăm în glumă: *Kitaiski?* Râde și își arată dinții ascuțiți, de sălbatec.

Sunt încă bine îmbrăcați: bluzele întregi, comode, curele nouă, cizme înalte și mlădioase. Au coifuri ca ale noastre, dar în locul pajurei împărătești, pe care a zmulso viforul Revoluției, o mână stângace le-a zugrăvit pe frunte un cap de mort și două fluere încrucișate.

Vecinii noștri fac parte dintr'un batalion al morții, unitate aleasă din mulțimile zăpăcite de marea prefacere, pentru a se jertfi, ca pildă, la *nastuplenie*, în asaltul apropiat împotriva liniilor dușmane. Ne uităm la ei cu luare aminte, nu fără îndoială. În acest detașament de sacrificiu, nu mai e nici o unitate, nici o urmă a spiritului comun de luptă și de abnegațiune care face tăria unei oștiri. Artileria și-a mai păstrat, ca pretutindeni, cadrele: va lupta până la capăt. Dar infanteria, primenită de atâtea ori de focul războiului?

Ca și rassele și limbile deosebite, tot astfel trebuie să-i despartă pe acești luptători, pe cari o întâmplare ciudată i-a adunat laolaltă, gânduri și aspirațiuni protivnice, amintiri deosebite ale trecu-

tului, năzuințe deosebite ale viitorului. Cât i-a ținut împreună cheagul puternic al stăpânirii împărătești, au mers în rânduri, orbește, la porunca celor de sus. Acum Imperiul s'a prăbușit: stânca uriașe ce acoperea și înăbușea în același timp, viața noroadelor supuse a fost dată la o parte. Intocmai după cum, rostogolindu-se stânca, vietățile mărunte ale pădurii își caută alte adăposturi și rosturi nouă în țărâna descoperită și proaspătă, tot astfel și popoarele uriașei armate rusești, zmulse de sub apăsarea de veacuri a împărăției, își caută menirea.

Iată ofițerii: doi băieți tineri, căroră urgia egalitară nu le-a zmulș încă insignele cusute pe umeri. Vorbesc o franțuzească stricată, pe care o mai amestecă cu vre-un cuvânt nemțesc. Și la ei aceeași oboseală, aceeași nedumerire a războiului pe care nu-l mai înțeleg. Noi ne apărăm pământul, sărăcia, nevoile, chemarea însăși a neamului; ei stau alături de noi, fără să știe pentru ce au pornit, pe cine slujesc, pentru ce să se mai jertfească. Unul din ei, mai sincer, destăinuiește fără nici o rușine unui camarad al nostru ce tovarășie îl leagă de subordonatul său: „*Hier, lui homme, moi femme. Demain...*“

Iar ca un semn al vremii, ni se arată la o cotitură, printre brazi, cu barba roșcată sub cozorocul șăpcii mototolite, gradatul evreu, purtătorul de cuvânt al comitetului atotputernic, al sovietului, care hotărăște soarta armatei și călăuzește pașii Revoluției.

Suntem lămuriți. Frontul nostru nu se poate rezema pe experiențe politice și sociale. Ce vor face mâine, în ceasul greu, oameni desbinați pe cari nici o putere și nici o convingere nu-i vor mai ținea împreună, în bătaia ucigătoare a armelor?

.

La întoarcere, o priveliște neașteptată ne înțepenește într'o poiană. De-asupra noastră încrucișează în văzduh un aeroplan. Plutește falnic, zbârnâitor, peste fumul câtorva șrapnele ce se risipește zădarnic. De-odată, ca doi ulii răsăriți din pădure, două aparate germane, cu crucea de fer, se reped spre el, zburând din două direcții opuse: râpâitul mitralierelor sfâșie cerul albastru. Ce va face pilotul prieten, pe biplanul său greoi, împotriva păsărilor de pradă cari îl urmăresc? În încordarea noastră a tuturor, iată-l că se ridică mai sus, drept spre

soarele ale cărui raze ne-au izbit. De-o dată, printr'o mișcare îndrăzneță, fugarul s'a întors aproape în loc, iar acum, cu soarele în spate, primește pe cei doi năvălitori cu focuri rezezi și precise. Lovitura dușmanilor a dat greș. Orbiți de lumină, trăgând în neștire, și ei văd bătălia pierdută și nu se încapăținează s'o prelungească. În câteva clipe, au pierit după munți, mai iute decât se iviseră. Iar noi, cari aplaudăm din vale, vitejia din văzduh, vedem în această întâmplare o chemare și un simbol. Ori-ce s'ar întâmpla, soarele nădejdilor noastre nu va lăsa în cele din urmă urgia dușmană să ne răpună și să ne prăbușească.

TREN SANITAR

29 August.

Dela ambulanța Diviziei I-a, lângă Mosoare, unde un cunoscut ziarist, care și-a adus aminte că mai e și doctor, mi-a înnoit pansamentul, am mers mai departe cu o camionetă sanitară. Drum greu, în lumina asfințitului, prin ruinele Târgului Ocnei, cu teama ochitorului vrăjmaș de pe Coșna, care poate oricând să ne țintească, cu gemătul neîntrerupt al unui greu rănit, întins pe targă înlăuntrul camionetei și scuturat fără milă de hopurile șoselii stricate. În gară, la Onești, triajul a sute de răniți cari se îngământesc mereu; un elev plutonier, cu piciorul sfărâmat, reclamă cu disperare să fie așezat cu oșiterii. Norocul mă îndreaptă spre trenul sanitar care va porni chiar astăseară.

Iată-mă așezat, cu alții mai ușor ră-

niți, în vagonul încăpător, cu paturi pregătite și curate. Infirmiere elegante și grăbite trec lângă noi. Trenul pornește încet: prin Adjutul bombardat de aeroplane, îi va trebui douăzeci și patru de ore să ajungă dela Onești la Bacău. Țara s'a micșorat, dar drumurile s'au lungit.

Am regăsit câțiva prieteni. Se schimbă impresii și amintiri. Una din ele mă izbește prin tragedia nemărturisită ce o cuprinde. Iată povestirea, așa cum am aflat-o și eu, în uruitul roților spitalului nostru rătăcitor.

Ultimul asalt, la Cireșoaia, a fost extrem de greu și de sângeros. Prin desişul nepătruns al pădurii, pregătirea artileriei nu s'a putut face îndeajuns, iar când infanteria a pornit la ora hotărîtă, rețelele de sârmă erau întregi și mitralierele dușmane neatinse. Pe frontul regimentului din Bacău, una din ele, cu deosebire, secera cumplit. În jurul ei câțiva honvezi bine adăpostiți și îndărătnici opreau în loc înaintarea. Zeci de oameni, ofițeri din cei mai viteji, au căzut pradă tragerii ucigătoare a acestei mașini infernale. În sfârșit, un grup mai norocos, călăuzit de un sergent hotărît, întoarce poziția; sub loviturile lor, a-

părătorii se prăbușesc peste mitraliera înțepenită. A mai rămas totuși unul: ridică mâinile spre cer și strigă prin larma care îi înconjoară: „Nu dați, fraților, că și eu mi-s Român“. Sergentul însă nu-și mai stăpânește furia: — „Acu ți-ai adus aminte că ești Român!“ îi răspunde cu o înjurătură zdrăvăună. Și granata aruncată cu sete sfărâmă în bucăți mitraliera și pe apărătorul ei. Dintre toate tragediile uriașei încăierări, nu este oare aceasta cea mai sfâșietoare?

ARMISTIȚIU

Decembrie 1917.

De câteva săptămâni, tunurile au amuțit. În urma Rușilor, și noi am încheiat armistițiul : perioadă de reculegere și de așteptare a unor ursite necunoscute. Liniște era și în timpul din urmă, în acest sector al frontului, lucrările noastre nu prea erau tulburate de tragerea vrăjmașului; și totuși, tăcerea totală a acestei păci provizorii tulbură ca ceva necunoscut și tainic. Poți trece acum în amiaza mare, cu căruțe încete și scârțâitoare, pe drumul care ne leagă de bateriile acoperite de pe Măgura; poți să te plimbi în voie, alături de șanț, până în liniile cele mai înaintate. De-altfel, ca niciodată, s'au întreprins de câteva zile vizite și inspecții; altele și mai însemnate, ni se vestesc. Curioasă răsturnare de situații : în vreme

de armistițiu, cei cari au stat la urmă vin pe front; poate și cei de pe front vor putea merge pe acasă.

Ofițerul de vânători, vecinul meu de bordei, mă invită să-l însoțesc la noapte în prima linie: se face schimbul de gazete cu inamicul. După ce s'a lăsat întunerecul, îmbrăcăm mantale și capele soldățești, și ne strecurăm până în tranșeea de pe Cireșoaia. Un semnal, căruia altul îi răspunde, la câțiva pași. În lumina nesigură a lunii care răzbate prin codrul uscat de iarnă, ne ridicăm din șanț prin rețelele dese de sârmă ghimpată. Incerc o senzație ciudată; iată-ne într'adevăr străbătând pașnic, liniștiți și siguri, acești câțiva pași, cari au costat la sfârșitul verii viața atâtor oameni. La dreapta și la stânga, sârmele ucigătoare se pierd în taina pădurii; ici-colo vre-o rază rătăcită de lună lucește printre crengi pe nodurile lor. La dreapta și la stânga, ele aleargă astfel peste văi și peste munți, de-alungul râurilor, la margine de mlaștini, în desișul codrilor și prin brazda câmpiei, dela Baltică la Dunăre și la Marea Neagră. Hotarul care desparte omenirea, în Răsărit ca și în Apus, granița năvălirii care ne despică țara în două, lăsând de-o parte și de alta,

copii și părinți, frați și surori, bărbați și soții, fără vești de ai lor, par'că n'ar mai trăi pe același pământ. Zidul cel puternic al împăraților Chinei, cu turnurile sale înalte, cu porțile sale grele, despărțit-a vre-odată mai cumplit și mai temeinic noroade și stăpâniri decât aceeaș rețea șubredă și șerpuitoare de sârmă spionasă?

O umbră a răsărit, ca și noi, la câțiva pași, din șanțul apropiat. Cu gulerul ridicat până la șapca apăsată pe ochi, ofițerul austriac se apropie. Strângem mâna care ni se întinde: e un Român, un Ardelean. Schimbăm, după ritul prescris, gazetele: îi dăm *România* și *Neamul Românesc* și primim... *Lumina* și *Gazette des Ardennes*. Cel puțin aici, zia-rele tipărite sub ocupație vor rămâne în arhiva statului major și otrava propagandei lor nu va pătrunde mai departe. Schimbăm câteva impresii; adversarul nostru de același sânge a luptat până mai dăunăzi pe frontul italian. A fost greu pe Carso, obuzele sfărâmau stânci și răscoleau pietre, înzecind astfel raza lor ucigătoare. Ofițerul nostru informator îi dă câteva scrisori pentru cei din țară, cu vești dela rude și părinți; promite că le va expedia la destinație. Un

schimb de țigări, și ne-am despărțit, alungați de frigul nopții care ne pătrunde până în oase. Am aruncat repede gazele lor, dar ce va fi în sufletul ostășului de dincolo, și cum va fi citind el cuvântul nostru, chemarea din restriște a României libere?

De ziua sfântului Nicolae, ziua maiorului nostru, mare petrecere în adăpostul său. Deși e armistițiu, deși n'a mai călcat pe acasă din prima zi a mobilizării, maiorul Dăscălescu a rămas pe front. Cât timp un singur soldat de sub comanda lui nu va fi putut pleca în permisie la ai săi, el nu înțelege să-și părăsească unitatea. Ca și căpitanul unui vas, pe timp de furtună. De fapt, familia lui suntem noi. Războiul, această grozavă încercare, spulberă toate fățărnicii și arată firea adevărată a fiecăruia. După atâtea decepții, nu e o mare bucurie să descoperi că el nu vădește numai slăbiciuni și ticăloșii, dar și virtuți? Rare-ori un simț mai înalt al datoriei și al dreptății s'a împerechiat cu o mai desăvârșită simplitate, cu o mai prietenească modestie. Astfel de caractere îți mai redau încredere în armată

și în omenire. Nu-i de mirare că în jurul lui se va strânge astăzi tot sectorul.

Călărim pe șoseaua Doftanei, în frigul dimineții. Ici, colo, câte un Rus, fără arme, cu însemnele rupte de pe șăpci și mantale. Ne privesc dușmănoși, dar și temători. La un cot al șoselii, câțiva soldați austriaci s'au înțepenit în salutul reglementar. Mirat, unul din noi interpelează pe primul Rus care îi iese în cale: „așa vă păziți prizonierii?“ — „*Niet prizonier, ni se răspunde cu indignare, na pravizii, na Doftana!*“ Așa dar, D-lor au venit în voie, după cum-părături! Stăm bine, în ce privește siguranța frontului.

Iată, în drum, un grup mai numeros de soldați ruși destrăbălați, puhoi fără regulă, cu mantale desfăcute și căciuli turtite pe ceafă. Fără voie, gândul se întoarce la intrarea lor în țară, iarna trecută, la șirurile lor masive cari zguduiau străzile Iașilor în marșul lor cadențat, la cântecul de înaintare al coloanelor nesfârșite cari curgeau pe toate văile Moldovei: *Russkii-haroșâi soldat!*, la privirile disprețuitoare cu cari ofițerii mândri ai țarului măsurau pe ostașii noștri bătuți de toate vânturile și asprile retragerii. Astăzi, au aruncat to-

tul la răspântii: puști, tunuri, mitraliere, măști, grămezi de obuze și de cartușe netrase. Nu numai armamentul și îmbrăcămintea, nu numai hrana îndestulătoare fac tăria unei oștiri: odată ce sufletul lipsește, cea mai puternică armată cu cel mai covârșitor material, se risipește ca o turmă lipsită de păstori. Iată, din desfășurarea însăși a revoluției, întâia concluzie protivnică filozofiei marxiste a materialismului!

.

Acasă, de sărbătorile Crăciunului. Am fost poftit la un ceai, cu lume multă, doamne, domnișoare, ofițeri cu pieptul plin de decorații, din serviciile numeroase ale Marelui Cartier. Odăile calde, lumină, zgomot, veselie: iată într'adevăr că lumea trăiește mai departe, că nu se lasă oprită de urgiile războiului. O domnișoară binevoitoare, zărindu-mă stingher într'un colț, mă întreabă din viața frontului. Altele s'au apropiat, curioase; subiectul e acum din cale afară de banal, ce să le mai spun? Nu știu ce duh rău mă îndeamnă și iată că le povestesc ultima născocire a istețului meu camarad, prietenul Iancu dela bateria III-a. Omul practic și-a instalat un fir special, dela patul lui până la a-

dăpostul secției sale; când, aproape în fiecare noapte, comandamentul îl deștepta cu un ordin de tragere, un baraj la o cotă de mult cunoscută, el transmitea echipei de noapte porunca, fără a-și mai părăsi culcușul, împăcând astfel confortul cu îndeplinirea obligațiilor sale și nevoile zilnice ale sectorului.

Vai, cine m'a pus să desprind prea de-a dreptul, din realitatea crudă, asemenea impresii pentru ascultătoarele mele! Cea mai mare dintre domnișoare m'a fulgerat cu o privire încărcată și de dispreț și de muștrare. — „Auzi, să comande tragerea din pat! Pe când soldații stau lângă tunuri! Dacă *eu* aș fi fost acolo, niciodată n'aș fi îngăduit așa rușine!“

O privesc, consternat, măsur, cu luare aminte și părere de rău, tocurile înalte, mătasa lucitoare a rochiei, mijlocul subțire, surprins de parfumul îndărătnic care mă învăluie. Duduie dragă, dacă ai fi fost într'adevăr acolo... Dar D-ta te-ai supărat și la urma urmei nu poți pricepe. Nu poți înțelege că nu e vorba de o acțiune de apărare sau de atac, ci de rutina obișnuită a vieții de tranșee, de lovituri cari se trăgeau zilnic, regulat, aproape la același ceas. Că era vorba

de rezistență și de durată, de așteptare, în care eroismul zgomotos nu-și mai avea locul. Dar nu, eu sunt un prost și un necioplit: de pe peretele din față, mă privește un tablou care înfățișează într'un avânt eroic, șarja strălucită a cavaleriei lui Lassalle, cu săbii ridicate, dolmane fluturate în vânt, cai înfășurați de spume. Aceasta e imaginea războiului pentru lumea de aci, nu truda fără slavă a tranșeelor din pădure. Am intrat în salonul elegant cu cizmele pline de noroiul din șanțurile Cireșoaiei. N'am respectat convențiunea, nu mi-am înțeles rostul.

De geaba mă minunam dăunăzi de despărțirea pe care o hotărniceste o rețea de sârmă de-asupra unui șanț: iată alta, de se poate, și mai adâncă. Fără tranșee, fără sârmă ghimpată, războiul ne-a despărțit de cei rămași la vatră, a săpat între noi o prăpastie pe care mă întreb dacă anii vor putea s'o umple. Mi-au cerut poveste și le-am dat faptă. Se poate nepotrivire mai izbitoare?

SUCEAVA

Ianuarie 1918.

De câteva zile mergem întins spre Miază-Noapte, pe urmele Rușilor cari se împrăștie după luptele din ținutul Fălticenilor. Revoluția a ajuns în faza hotărîtoare și armatele lor se destramă. În locul lor, vom ocupa colțul de Miază-zi al Bucovinei, pe care armistițiul l-a găsit încă de partea noastră a frontului. Ce schimbare complectă de decor, de câteva zile! Caii istoviți și înfomețați, după atâtea săptămâni de crengi și frunze uscate, încep să mai prindă nădejde. Noi înșine, scoși din văgăunele munților și ale codrilor, trecem nedumeriți prin orașele din valea Siretului, privind o lume care continuă să-și trăiască rosturile și viața de totdeauna, înfruntând, cum poate, asprimea vremurilor și greutățile războiului. Mulți din-

tre noi, cari n'au trecut prin spitale și n'au mai fost pe acasă, au privit cu mirare aceste lucruri pentru ei de mult dispărute: lumina electrică, asfaltul, prăvăliile, femeile — alte decât sătencele de pe valea Troțușului.

Acum însă ne-am oprit din nou în sate, pe drumul care ne duce de-a curmezișul spre Suceava. Suntem la Rădășeni. În timpul popasului, străbatem gospodăriile frumoase și bogate ale acestui vechiu și mare sat moldovenesc, înconjurat de livezi. Casele sunt încăpătoare, ogrăzile cuprinse. În casa unde ne-am oprit să ne încălzim, pereții sunt plini de icoane, de tablouri ieftine, de calendare. Iată, drept de-asupra mesei, un calendar mare, cu chipuri zugrăvite pentru fiecare lună. Mă uit mai de aproape: are și însemnări. Este una, în litere groase și stângace, chiar în dreptul zilei de 15 August 1916. Ce document interesant! S'a deșteptat în mine curiozitatea studentului, proaspăt înscris în registrele Facultății. Insemnarea unui sătean în ziua declarației războiului! Ce document neprețuit pentru cunoașterea psihologiei populare, ce subiect pentru un seminar de sociologie. Să-l citim cu luare aminte: are valoarea izvorului di-

rect, nealterat de nici o interpretare, de nici un comentariu. Dar să nu mai prelungesc așteptarea cititorului; iată ce a scris gospodarul din Rădășeni:

15 August 1916. O fătat vaca.

.

Am trecut prin Bunești, tăcuți, fără trâmbițe și muzică, fără alai de cuce-ritori. Coloana lungă șerpuieste printre casele pustiite de nebunia bolșevică, sub cerul mohorât și ploios, în uruitul surd al tunurilor și al chesoanelor, în noroiul împrôscat de copitele cailor și de mersul greoi al pedestrimii. Cu coifuri ruginite, cu mantale șterse de ploaie, arse de foc, cu fețele aspre, aprinse de bătaia crivățului, soldații români înaintază spre orașul de Scaun al vechii Moldove. Iată însă asfințitul răsărind o clipă dintre norii cei grei de ploaie și de lapoviță, care luminează, ca un semn de bun sosire, turlele înalte ale bisericilor domnești. Razele roșii s'au oprit în creasta dealului, pe străvechile ziduri de piatră ale cetății lui Ștefan Vodă, acele de cari s'a spart, în alt veac, trufia lui Albert Craiul. Iar noi, cari pătrundem, cei dintâi, în această Suceavă unde fiecare piatră ne pomenește de mărirea

strămoșilor și de slava lor nepieritoare, noi mergem tăcuți și nesiguri; după atâtea luni de apărare disperată, nu ne vine să credem că trecem o graniță, că am trecut dincolo de stâlpii negri și galbeni, că suntem stăpâni pe pajurele hrăpărețe, semnele stăpânirii austriace rămase neatînse chiar în timpul lungii ocupații rusești.

Au trecut repede întâile zile; cartiriuire, aprovizionare. Trăim în atmosfera de desfacere a puternicei armate rusești, care se risipește fără luptă, în dorința ei aprigă de pământ și de pace. În gara Ițcanilor, tunurile părăsite zac grămadă, printre movile de puști și de obuze. Ia cine vrea, ce vrea. Fiecare din bateriile noastre are acum și o mitralieră, cu toate munițiile trebuincioase. Intr'o zi, o trupă în haine rusești străbate orașul, păstrând, în sunetul asurzitor al unei muzici zgomotoase, o aparență vagă de încolonare. Aproape la fiecare șir de soldați flutură și câte un steag: sunt culorile albastre și galbene ale Ucrainei independente.

Pe străzi, populație amestecată și indiferentă. La comenduire vin țărani pletoși din împrejurimi, Moldoveni neaoși, al căror grai sfătos îl ascuți cu bucurie.

Dar afară, pe *Franz Josephs Strasse*, Nemții, Leșii, Rutenii, Evreii ne privesc cu neîncredere și cu dușmănie. Am răsărit doar fără veste de peste graniță, în locul trupelor imperiale și crăiești pe cari le așteptau după plecarea Rușilor.

De-abia peste câteva zile am pătruns în locuințele Românilor. Nu le e greu să ne lămurească pentru ce își ascund cu atâta grije bucuria. Stăpânirea noastră e prea nesigură, prea vremelnică: la fiecare pas îi pândesc vecinii și slugile. O pornire imprudentă a inimii și vor cădea pradă închisorii și spânzurătorilor împărătești. Și totuși, ce adâncă, ce puternică poate fi credința unui neam asuprit! Am cunoscut până atunci numai din cărți sau din spusele altora povestea Românilor de sub stăpânirile străine. A-i vedea în casele lor primitive, a vorbi cu ei, frățește, de grijile și de nădejtile viitorului, e pentru mine o revelație, uimitoare și dureroasă în același timp.

Și totuși, împotriva realității, împotriva semnelor neîndoelnice cari ne vesteau zdrobirea unei păci de umilință și de asuprire, începuse să încolțească în mintea noastră credința că măcar acest colț al Bucovinei ne va rămâne. Nebu-

nie, vis plăcut, cel din urmă rămas din
prăbușirea atâtor mari speranțe, vede-
nie înșelătoare, repede risipită.

.

Februarie 1918.

Frământare și zbucium. Armistițiul a încetat. Tunurile au tras din nou pe valea Troțușului. Odihna a fost dulce, dar scurtă. Toată lumea e alarmată, bateriile gata de plecare, patrurile brigăzii pe șoselele ce duc spre front. Ce poate fi dincolo? Unii spun că în fata noastră ar fi vre-o cinci sau șapte divizii austriace. Ce se va alege de noi? Am auzit de triumphiul morții, un nou Războieni, în care vom pieri până la urmă pe glia însângerată a Moldovii, sau de un drum eroic prin nemărginita Rusie, spre ținte îndepărtate și problematice. Perspectiva această nu încântă pe nimeni. Cât timp apărăm pământul țării, tragem din el izvoare nebănuite de energie și de rezistență. Dar pribegia prin frământările revoluției rusești, pen-

tru a mai trage câteva divizii germane de pe frontul apusean amenințat, lăsând vetrele noastre încălcate de dușmani și țara asuprită de ei, ne pare tuturor o jertfă fără rost. Și Sârbii, acum doi ani, erau mai aproape de țara lor. De ne-ar auzi frumoasele conife cari, încadrând pe invalizii din spitale, au cerut dăunăzi, pe străzile Iașului, războiul până la capăt, până'n Mesopotamia, până'n Siberia ... Bunul simț românesc, care a văzut ceasul hotărîrii și a înțeles nevoia superioară a sacrificiului pentru a câștiga dreptul la întregire, nu se împacă cu gândul de-a lăsa, la masa verde a păcii, pe alții să ne culeagă rămășițele de pe harta Europei.

Oricum însă, datoria trebuie îndeplinită și pământul țării va fi apărat cu dinții, cu mânia sfântă a desnădejzii. Cine spunea că singura mântuire a învinșilor e de-a nu mai spera mântuire?

Stăm în drum, lângă comandantul divizionului. Caii sunt pregătiți, tunurile înhămate. Cu înfrigurare crescândă, așteptăm ordinele care ne vor azvârli în zările mohorîte și amenințătoare. Cu zgomot de mitralieră în plină tragere, un motociclist se oprește lângă noi: un plic dela divizie pentru comandantul brigă-

zii, care așteaptă și el la câțiva pași. Ne repezim cu toții să aflăm hotărîrea. Emoție. Colonelul citește, încruntat, coboară filiera ierarhică: Marele Cartier General cu ordinul No. către Corpul de Armată, Divizie, Brigadă... Cu un zâmbet sarcastic pe buze, ne întinde acum slova oficială, iar noi citim, uimiți: „Având în vedere că se apropie perioada în care oile urmează să fete, binevoii a întocmi de îndată tablouri cu numărul acestor animale ce se află în sectorul ocupat de trupele de sub comanda D-voastre și a le înainta Marelui Cartier General până la data de...”

.

Armistițiul s'a prelungit, dar cercul vrăjmașului se strânge tot mai aspru și mai apăsător în jurul nostru. Pe noi, la marginea Bucovinei, ne izbește ordinul brutal de retragere, de evacuare. Ultimele ceasuri sunt sfâșietoare. În casa în care locuiesc, Româncea vrednică de a cărei primire ne-am bucurat, plânge des-nădăjduită, cu fiicele ei. Mi se strecoară în mână scrisorile primite din țară, pentru ca să nu cadă în mâinile vrăjmașilor. La spital, doctorul Teofil Lupu îmi încredințează un teanc de bancnote ru-

sești și românești și mă roagă să le dau, în țară, oricărui așezământ de binefacere aș crede de cuviință, spre a folosi cauzei comune măcar cu atât, acum când zidul de despărțire al hotarului nedrept se ridică din nou, cine știe pentru cât timp. Vom cunoaște mulți prieteni în ceasul izbândeii; să nu uităm însă pe acei cari în ziua visurilor sfărâmate, a nădejdelor înfrânte, și-au arătat, cu vorba și cu fapta, credința nestrămutată în dreptate și au uitat nenorocirea lor, atât de mare, pentru a se gândi la alinarea suferințelor noastre.

O, amărăciunea fără margini a acestei plecări! Am trecut, muți, încruntați, confundăți într'o cumplită și zdrobitoare durere, sub privirile triumfătoare ale străinilor cari se îndeseau acum pe străzi, rânjind și arătându-ne cu degetul, șoptindu-și vestea cea mare, bucuria intrării apropiate a cătanelor împărătești, ale căror străji s'au și arătat la marginea orașului. Ne-am dus spre valea Siretului, spre Burdujeni, pierzându-ne în ceața ce se lăsa de pe cerul de plumb în văluri tot mai groase, fără a se putea desface în lacrimi de ploaie...

Morile lui Dumnezeu, zice vechea zicătoare, macină încet, dar sigur. De-ar

putea grăbi măcinișul lor, pentru a zdrobi cu un ceas mai de vreme trufia nesuferită a învingătorului vremelnice și a răzbuna, prin biruința dreptății, durerile și necazurile acestei clipe cari au pus vârf suferințelor și năzuințelor de veacuri! Când m'am despărțit de gazdele atât de prietenoase, le-am spus, mai mult ca o mângâiere în care nici eu nu mai aveam încredere, că peste șase luni ostașii noștri se vor întoarce în Suceava desrobită. Și dacă totuși aș fi fost, măcar de rândul acesta, prooroc în țara mea?

STEAGURILE

Iași, 26 Mai 1918.

Ziua Înălțării Domnului. Va fi de acum înainte ziua de pomenire a vitejilor căzuți în război. De dimineață, în sunetul muzicii și al gorniștilor, detașamentele cu steagurile lor își fac intrarea în curtea Mitropoliei. În fruntea alaiului, cei cari și în zile grele au fost mereu în frunte, cei ale căror drapele acum ciuruite au fluturat, cele dintâi, în vântul rece al morții — grănicerii și vânătorii. Iar după ei, ceată după ceată, steag după steag, pajurele infanteriei. Unul după altul, se desprind din rândurile gărzilor de onoare, și se înșiră în fața treptelor intrării, stegari lângă stegari, vulturi lângă vulturi, regimentele dela Dragoslave și Predeal alături de cele din Dobrogea, cele dela Oituz lângă cele dela Mărășești. Steagul regimen-

tului 13 infanterie e purtat de un doro-banț bătrân, veteran al altui război, cu vechea lui căciulă peste care se mai înalță, mândră, pana de curcan. Plevna învie astfel în mijlocul coifurilor noastre de oțel. Iată acum stindardele, grele de cusături aurii, ale cavaleriei, drapelele numeroase ale artileriei și, în sfârșit, după uniforme sure ale armatei de uscat, albastrul închis al marinarilor.

Un general, cu glas răsunător, strigă numele regimentelor decorate: 3 și 10 vânători, 32 Mircea, ai cărui ostași s'au avântat în cămăși asupra mitralierelor vrăjmașe, 36 infanterie, al cărui stegar a trecut Dunărea înnot, ca să nu-i rămână drapelul în ruinele Turtucaiei, și atâtea altele... Toată povestea războiului e țesută în mătasa mușcată de gloanțe.

Rând pe rând, însoțite de comandanții cari le-au dus la luptă, steagurile pătrund în biserică și se îngrămădesc în șiruri strânse în fața catapetesmei: o pădure deasă, cu frunzișul ei mătăsos, de-asupra căreia vulturii purtători de cruce își desfășoară aripele aurite. Ince-tul cu încetul, Mitropolia se umple de lume; generalii s'au așezat în stânga, lângă strana Reginei; comandanții de ar-

armate își poartă cordoanele roșii. O singură uniformă străină: e figura ciudată a colonelului canadian Boyle, rămas, nu mai știe nici el cu ce scop, pe meleagurile noastre. Mai în fund, spre dreapta, chipuri de femei cu văluri negre, părinții și rudele celor cari vor fi pomeniți. În fața steagurilor, o masă de brad cu mari coroane verzi, printre cari se deslușește, în litere negre pe coliva albă, inscripția: Eroilor morți pentru Patrie, 1916—18.

Clopotele sună. Sosesc Regele și Regina, întâmpinați de Mitropolitul Moldovei, cu crucea în mână. Regina și Principesele au îmbrăcat haina albă a surorilor de caritate, Regele și Principele moștenitor sunt în ținută de campanie.

Parastasul începe. Peste tabloul de apoteoză al steagurilor, răsună acum, jalnică, Veșnica Pomenire. Gândul se întoarce, fără voie, la crucile albe din fundul pădurilor, la trupuri ciuntite, agățate și putrezite în îmbrățișarea ucigașe a rețelelor de sârmă, la toți cei răpuși de bolile viclene, departe de zgomotul lupțelor. Regina plânge și puțini sunt cei ai căror ochi nu sunt umezi.

În mijlocul tăcerii, un glas puternic citește acum numele ofițerilor morți în

război. O armată întreagă se înșiră în acest lung pomelnic cu generalii ei, Dragalina, Praporgescu, cu coloneli și maiori, căpitani și locotenenți. Au căzut pentru întregirea neamului, pentru apărarea țării. Apelul la care nimeni nu mai răspunde s'a isprăvit. În cântecul corului, clopotele răsună, grave.

Afară, pe strada care poartă numele lui Ștefan cel Mare, mulțimea se îndeasă să privească defilarea. În fund, sub chipul turnat în bronz al Voevodului biruitor, trupele se așează în coloane. Alături de Mitropolit, Regele se îndreaptă spre estrada ce i s'a pregătit în marginea străzii. Iarăși răsună trâmbițe și muzici; în capul coloanei, ce înaintează dârz, călărește Principele Carol, cu sabia în mână. După el, în fruntea părăzii, grupul strălucitor al generalilor, urmați, pentru întâiași dată, de ofițerii decorați cu „Mihai Viteazul“. Toate privirile s'au ațintit asupra crucilor albastre, cu panglicele de culoarea sângelui închegat. Și iată acum steagurile, câte trei în rând, cu detașamentele și comandanții lor. Toată lumea se descopere. Gloria unui neam întreg trece în pasul apăsător de defilare al ostașilor războiului.

Cerul e acoperit de nori de ploaie; și în sufletul nostru, nenorocirea și-a întins negrul zăbranic peste strălucirea ziselor de biruință și de nădejde. Dar în urma steagurilor învie ceva din avântul începutului. Imi aduc aminte de cuvintele unui căpitan sârb, rănit pentru a treia oară în bătăliile din Dobrogea, pribeag rămas fără nici o știre dela ai săi, care-mi spunea în spitalul din Iași, cu nestrămutată convingere: „Din atâtea suferințe, trebuie să iasă și zile mari“. Și acum, când trece înaintea noastră, în fâlfâitul tuturor stindardelor țării, amintirea atâtor jertfe și atâtor lupte vitejești, pe cari și dușmanii le-au recunoscut, slăvindule, o spunem cu tot mai multă încredere, ca o prevestire a unor întâmplări apropiate: nu se poate ca atâta vitejie, și vitejie dreaptă, să fi fost în zădar.

INTOARCERE

August 192 ...

Zi caldă de vară. De-asupra Târgului-Ocnei, pe Măgură, alai de sărbătoare. Biserica schitului e neîncăpătoare. Ea nu mai cuprinde pe credincioșii, veniți din toate văile vecine și chiar din alte județe ale Moldovei. Un sobor de preoți în odăjdii s'a strâns în jurul Episcopului, care a venit anume să sfințească lăcașul de rugăciune, zidit din nou și împodobit întru slava bisericii și a slujitorilor ei. Slujba a început de dimineață și ține, ceasuri în șir, după obiceiul pravoslavnic de târnosire. Dru-meți, am nimerit această zi de sfințire a bisericii, pentru a împrespăta amintirile ce ne leagă de acest colț de țară și cari sunt încă pentru noi atât de vii. Cuprinși de oboseală, oaspeții nepoftiți s'au așezat pe un dâmb din curtea schitului, de

pe care vederea lor cuprinde câmpul întreg, ce l-a măsurat de-atâtea ori, câțiva ani în urmă, în alte împrejurări poate mai însemnate, deși mai puțin sărbătorești.

Cu aceleași sclipiri de sabie lucitoare, apa Trotușului își taie drumul printre stânci, spre valea largă ce se pierde în decorul albăstriu al dealurilor înalte din ținutul Bacăului. Pe toate potecile muntelui, printre tufele și mladele tinere, ce au apucat să crească din nou peste pustiul nimicirilor din război, și ruri lungi de țărani în cămăși albe, de neveste și fete împodobite urcă spre schit, de unde răsună peste vale cântările cucernice ale preoților și isonul diaconilor. Nu era atât de ușoară urcarea Măgurei, în vara anului 17...

Slujba s'a încheiat. Clopotele răsună puternic peste văi și păduri, chemând norodul la predică. Cuvinte înalte purced peste mulțime: i se vorbește de filozofie, de morală, de legile veșnice ale credinței și de dogmele neschimbate ale bisericii. Suntem oare înaintea sau după război? Lupta grozavă care nimicise orașul și satele învecinate, care a dărâmat împărății și a răscolit popoare, a

fost numai visul unei închipuiri bolnăvicioase?

Acum și predica a luat sfârșit. Prea Sfințitul, înconjurat de arhimandriți și stavrofori, s'a așezat la umbră, să poșezească, înainte de masa ce s'a pregătit pentru cuvioșii oaspeți și autoritățile județului cari au venit să-și îndeplinească datoria la această serbare. Sfioși, drumeții tineri s'au apropiat de grupul impunător al oficialității. Binevoitor, păstorul eparhiei îi întreabă cu ce prilej s'au oprit la sfințirea schitului Măgurii. I se răspunde că am venit să ne revedem sectoarele de luptă. Prelatul se miră: „Aci ați luptat în alegerile din anul trecut? Nu știam că aveți sector politic în acest județ“. — „N'avem, mărturisim cu evidentă confuzie, aci ne-a fost doar sectorul de front, din timpul războiului“.

— „A, da, războiul... Adevărat, îngână cu mirare urmașul lui Melhisedec, pe aci a fost războiul... Timpul, dragii mei, timpul trece atât de iate...“ — „Pe aci, să trăiți, Prea Sfințite, se repede un comisar sclivisit, cu mustățile întoarse și văcsuite cu grije, încins cu o sabie uriașe. Pe aci s'au coborât Nemții. Cât pe ce să pătrundă în Târgul Ocnei.

Era un bombardament teribil. Eu mă aflam chiar la marginea oraşului, am luat atunci toate măsurile. Eu am evacuat populaţia civilă, am oprit trupele să se retragă peste Trotuş, până ce au venit Vânătorii de Munte... Am fost de-altfel decorat“. Işi scoate pieptul înainte ca la paradă, pentru ca toată lumea să-i poată admira „bărbăţia şi credinţa“. E totuşi o mângâiere: amintirea cruntei încăierări în care atâţi viteji au pierit, fără nume şi fără răsplată, nu s'a stins cu desăvârşire. Comisarul din Târgul-Ocnei a fost decorat.

Anii au trecut repede. Iarba a crescut peste şanţurile dărâmate, adăposturile cari au înfruntat urgia obuzelor nu s'au putut împotrivi surpării mai încete a timpului. Când răscolim amintirea unor tragice realităţi, cuvântul rătăceşte în pustiu, ca suflarea vântului de toamnă care adună şi împrăştie frunzele veştede, troienindu-le la răspântii. Revărsarea nemiloasă a timpului se întinde peste faptele şi năzuinţele noastre, aşternând peste ele prefacere şi uitare, în straturi tot mai groase cu zăpada fiecării ierni.

Dar totuşi, când ne cufundăm în aceste adâncimi ale amintirii, când culegem din nou aceste fire mărunte, din

cari s'a țesut, cu sute și mii de alte fire, istoria neamului și dezvoltarea țării, nu facem o rătăcire zădarnică. De sub ninsoarea tot mai deasă a vremii, suferințele, luptele, jertfele trecutului, mai apropiat și mai depărtat, vor prinde rădăcină în ogorul românesc, și vor rodi cândva, în anii sau în veacurile ce vor să vie, primăvara mai fericită a vremurilor viitoare. „Căci praful casei după măturat, ne spune înțelepciunea bătrânească, des se ridică și în razele soarelui gioacă, însă nici razele soarelui a nu lovi oprește, nici pașii celui ce prin casă umblă contenește“.

TABLA DE MATERIE

Cuvânt înainte	5
Faptă și poveste	11
8 August 1916	17
Soarta Serbiei	25
Defilare	33
Spre luptă	39
In tranșee	47
Bătălia nevăzută	55
Pe Coșna	63
Contra - atacul	83
In Baterie	95
Sânge și cerneală	107
Quo Vadis	117
Cenușe	123
In Pădure	131
Tren sanitar	139
Armistițiu	145
Suceava	155
Steagurile	166
Intoarcere	177

EDITURA „CULTURA NAȚIONALĂ”

„BIBLIOTECA PORTATIVĂ”

Au apărut:

ION BARBU	<i>Joc secund (versuri) Operă premiată de Soc. Scriitorilor Români</i>	Lei 80
ION MINULESCU	<i>Cețiți-le noaptea</i>	Lei 90
Đ. IACOBESCU	<i>Quasi (poesii)</i>	Lei 80
PRINCIPIESA M. BIBESCU	<i>Două portrete (Ferdinand al României și Anatole France)</i>	Lei 70
A. A. PHILLIPIDE	<i>Stânci fulgerate (poeme)</i>	Lei 75
OCTAVIAN GOGA	<i>Precursori</i>	Lei 100
D. I. SUCHIANU	<i>Puncte de vedere</i>	Lei 80
ION MINULESCU	<i>Strofe pentru toată lumea</i>	Lei 80
B. FUNDOLIANU	<i>Priveliști (poeme)</i>	Lei 75
G. IBRAILEANU	<i>Privind viața</i>	Lei 60
M. RALEA	<i>Memorial Note de drum din Spania)</i>	Lei 80
TEODOR SCORȚESCU	<i>Popi (1922)</i>	Lei 70
I. VINEA	<i>Paradisul suspinelor</i>	Lei 80
HENR. YVONNE STAHL	<i>Matusa Matilda Premiul Femina 1932</i>	Lei 80
N. D. COCEA	<i>Vinul de viață lungă ediția a II-a</i>	Lei 40
T. ARGHEZI	<i>Flori de mucigai (versuri)</i>	Lei 80
ILARIE VORONCA	<i>Incantații (poeme) Operă premiată de Soc. Scriitorilor Români</i>	Lei 80
CAMIL PETRESCU	<i>Transcendentalia (poeme)</i> (tiraj redus la 100 exemplare numerotate)	Lei 250
PERPESCIUS	<i>Itinerar sentimental (versuri)</i>	Lei 60
CAMIL BALTAZAR	<i>Întoarcerea poetului la unelte șale (poeme)</i>	Lei 40

Romane. Studii

Au apărut:

LEON DONICI	<i>Noul seminar</i> <i>cu o prefață de Adrian Maniu</i>	Lei 100
CAMIL PETRESCU	<i>Ultima noapte de dragoste</i> <i>Întâia noapte de război</i> ediția a II-a	2 volume epuizat
T. ARGHEZI	<i>Operă premiată de Soc. Scriitorilor Români</i> <i>Poarta Neagră</i>	Lei 120
EUGEN GOGA	<i>Cartea Facerii</i>	2 volume

Romane. Studii

T. ARGHEZI	<i>Cartea cu jucării cu 64 desene în negru și 4 planșe în culori</i>	Lei 160
G. CALINESCU	<i>Viața lui Mihai Eminescu</i> ediția a II-a	Lei 100
C. FANTANERU	<i>Interior</i>	Lei 60
C. ANTONIADE	<i>Machiavelli</i> vol. I ediția a II-a	Lei 80
N. D. COCEA	<i>Fecior de slugă</i> ediția a III-a	Lei 100
MARCEA ELIADE	<i>Maitreyi</i> ediția a III-a	Lei 60
	<i>Premiul Soc. Tekirghiol-Eforia 1933</i>	
GALA GALACTION	<i>Doctorul Taifun</i>	Lei 60
VICTOR ION POPA	<i>Velerim și Veler Doamne</i> ediția a II-a	Lei 80
I. PELTZ	<i>Calea Văcărești</i>	2 volume Lei 120
M. ANTONIADE	<i>Machiavelli</i> vol. II	Lei 100
SERGIU DAN	<i>Arsenic</i> Premiul Soc. Tekirghiol-Eforia 1934	Lei 60
G. CALINESCU	<i>Opera lui Mihai Eminescu</i>	Lei 60
SANDU TELEAJEN	<i>Drumul dragostei</i>	Lei 80
G. I. BRĂTIANU	<i>File rupte din cartea războiului</i>	Lei 60
Sub tipar:		
MIHAIL SEBASTIAN	<i>Cum am devenit huligan</i>	
CAMIL PETRESCU	<i>Românii e deștepți</i>	
ȘERBAN CIOCULESCU	<i>Tudor Arghezi</i>	
TUDOR VIANU	<i>Ion Barbu</i>	
SERGIU DAN	<i>Surorile Veniamin</i>	

Traduceri

Au apărut:		
FRANZ WERFEL	<i>Cazul Judecătorului Sebastian</i>	Lei 60
	<i>Traducere din limba germană de C. Baltazar</i>	
CH. BAUDELAIRE	<i>Les Fleurs du mal</i>	Lei 60
	<i>Traducere din limba franceză de A. A. Philippide</i>	

Edițiile definitive ale scriitorilor clasici români

I. J. CARAGIALE	<i>Opere</i> ediție îngrijită de Paul Zarifopol	
	<i>Premiul Soc. Scriit. Români pentru ed. critice</i>	
Au apărut:	<i>Nuvele și Schițe</i>	Lei 750, 400 și 200
Tomul I	<i>Nuvele și Schițe</i>	Lei 800, 450 și 200
Tomul II	<i>Reminiscente și Notițe Critice</i>	
Tomul III		Lei 600, 350 și 150
Sub tipar:	<i>Reminiscente și Notițe Critice</i>	
Tomul IV	<i>Teatru</i>	
In preparație:		
Tomul V		
Au apărut:		
M. EMINESCU	<i>Poesii</i> ediție îngrijită de C. Botez	Lei 250
In preparație:		
ION CREANGA	<i>Opere</i> ediție îngrijită de G. T. Kirileanu	

Cărțile noastre se găsesc de vânzare în principalele librării din țară; ele se trimit franco la domiciliu în toată țara

EDITURA „CULTURA NAȚIONALĂ”
2, Pasajul Macca, 2 — București (I) — Telefon Nr. 307-78